

Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Παράρτημα Καστοριάς

Πτυχιακή Εργασία

«Οι Οικονομικές επιπτώσεις του πολέμου της Ουκρανίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης»

Ταμπουνιτζέ Αθανασία 3666

Μαρκάκη Ευδοκία 3573

Επιβλέπων Καθηγητής:

Τσιτούρας Αντώνιος

Περίληψη

Το 2022 υπήρξε μία χρονία η οποία επηρεάστηκε δραστικά από την απόφαση της Ρωσίας να εισβάλλει στην Ουκρανία. Η εμπόλεμη αυτή σύγκρουση, πέρα από τις ανθρωπιστικές και γεωπολιτικές της διαστάσεις, έχει επίσης έναν τεράστιο οικονομικό αντίκτυπο, ο οποίος επηρεάζει όχι μόνο τα άμεσα εμπλεκόμενα μέρη, δηλαδή την Ρωσία και την Ουκρανία, αλλά ευρύτερα την παγκόσμια οικονομία και ειδικότερα την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη-μέλη της. Πράγματι, ο πόλεμος στην Ουκρανία επηρεάζει την παγκόσμια οικονομία κυρίως εξαιτίας του γεγονότος ότι η Ρωσία αποτελεί έναν ενεργειακό γίγαντα, ο οποίος και τροφοδοτεί φυσικό αέριο και πετρέλαιο την ευρωπαϊκή οικονομία, ενώ παράλληλα η Ουκρανία αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους εξαγωγείς αγροδιατροφικών προϊόντων και κυρίως σιτηρών. Ο συνδυασμός αυτός, δεδομένης της ραγδαίας επιδείνωσης των σχέσεων ΕΕ-Ρωσίας και της διατάραξης της παραγωγής στην Ουκρανία, οδηγεί στην αύξηση της τιμής της ενέργειας αλλά και των τροφίμων και σε μία σειρά αλυσιδωτών οικονομικών αντιδράσεων.

Στο πλαίσιο αυτό η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως στόχο να διερευνήσει τις οικονομικές επιπτώσεις του πολέμου της Ουκρανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στα κράτη μέλη της. Ειδικότερα, η παρούσα εργασία εξετάζει μία σειρά ζητημάτων προκειμένου να αναλύσει εις βάθος το υπό εξέταση πολυδιάστατο ζήτημα. Συγκεκριμένα, η εργασία αρχικά παρουσιάζει στοιχεία τα οποία αφορούν την γεωπολιτική αντιπαράθεση Ρωσίας-Ουκρανίας και τις αιτίες που οδήγησαν στον πόλεμο, τις οικονομικές επιπτώσεις για τις άμεσα αυτές εμπλεκόμενες χώρες, αλλά και την αντίδραση της διεθνούς κοινότητας και ιδίως της ΕΕ. Η εργασία στην συνέχεια εξετάζει ζητήματα που άπτονται της ενεργειακής εξάρτησης των κρατών μελών της ΕΕ από την Ρωσία, αλλά και της εργαλειοποίηση του εμπορίου της εξαγωγής ενεργειακών πόρων από την Μόσχα. Τέλος, η εργασία παρουσιάζει στοιχεία τα οποία αφορούν την επίπτωση που έχει η ρωσική εισβολή στις τιμές της ενέργειας, αλλά και στο επίπεδο τιμών, καθώς και στοιχεία που αφορούν τις διμερείς εμπορικές σχέσεις των κρατών-μελών της ΕΕ με την Ρωσία και την Ουκρανία.

Λέξεις κλειδιά: πόλεμος, Ρωσία, Ουκρανία, Ευρωπαϊκή Ένωση, ενέργεια, φυσικό αέριο, πετρέλαιο, τρόφιμα, πληθωρισμός, εμπόριο, κυρώσει

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	5
1. Οι σχέσεις Ουκρανίας-Ρωσίας και το ξέσπασμα του πολέμου.....	7
2. Οικονομικές επιπτώσεις του πολέμου για Ρωσία και Ουκρανία	11
2.1 Οικονομικές επιπτώσεις για την Ρωσία	11
2.2 Οικονομικές επιπτώσεις για την Ουκρανία	13
3. Αντίδραση της διεθνούς κοινότητας και επιβολή κυρώσεων στην Ρωσία.....	16
4. Ενεργειακή εξάρτηση ΕΕ από την Ρωσία.....	20
4.1 Ποσοτικά στοιχεία	20
4.2 Η σημασία της ενεργειακής εξάρτησης.....	28
4.3 Μέτρα για την μείωση της ενεργειακής εξάρτησης.....	30
5. Επιπτώσεις στις τιμές ενέργειας και στην αύξηση του πληθωρισμού στα κράτη μέλη της ΕΕ	33
5.1 Αύξηση τιμής πετρελαίου	33
5.2 Αύξηση τιμής φυσικού αερίου.....	36
5.3 Αύξηση πληθωρισμού.....	41
6. Εμπορικές σχέσεις κρατών μελών της ΕΕ με τη Ρωσία και την Ουκρανία.....	47
6.1 Εμπορικές σχέσεις με τη Ρωσία.....	48
6.2 Εμπορικές σχέσεις με τη Ρωσία και την Ουκρανία	52
Συμπεράσματα	55
Βιβλιογραφία	58

Εισαγωγή

Η κλιμάκωση της σύγκρουσης στην Ουκρανία και η εισβολή από τον ρωσικό στρατό στις 24 Φεβρουαρίου έχει προκαλέσει αναταραχή στις αγορές και έχει αυξήσει δραστικά την αβεβαιότητα σχετικά με την ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας δύο χρόνια μετά την έναρξη της πανδημίας COVID-19. Με τη Ρωσία να είναι η τρίτη μεγαλύτερη στον κόσμο παραγωγός πετρελαίου, η δεύτερη μεγαλύτερη παραγωγός φυσικού αερίου, αλλά και μεταξύ των πέντε κορυφαίων παγκόσμιων παραγωγών χάλυβα, νικελίου και αλουμίνιου, οποιαδήποτε σημαντική μείωση του ενεργειακού εφοδιασμού και του εμπορίου μετάλλων είναι πολύ πιθανό να οδηγήσει σε εκτίναξη τις παγκόσμιες τιμές για αυτά τα προϊόντα. Παράλληλα, η Ουκρανία είναι μια από τις σημαντικότερες παραγωγούς διεθνώς βασικών αγροδιατροφικών προϊόντων, ιδίως σιτηρών. Έτσι, η κλιμάκωση της σύγκρουσης μεταξύ της Ρωσίας και της Ουκρανίας έχει ως αποτέλεσμα να αυξάνονται οι τιμές του πετρελαίου, του φυσικού αερίου, των μετάλλων και των βασικών προϊόντων διατροφής. Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος των κυρώσεων που ανακοίνωσαν οι δυτικές χώρες και οι σύμμαχοί τους, η ρωσική οικονομία αναμένεται να αντιμετωπίσει μεγάλες δυσκολίες, ενώ η Ευρώπη, λόγω της εξάρτησής της από το ρωσικό πετρέλαιο και, κυρίως, το φυσικό αέριο, φαίνεται να είναι η περιοχή που εκτίθεται περισσότερο στις συνέπειες αυτού του πολέμου.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω ο στόχος της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι να διερευνήσει τις οικονομικές επιπτώσεις του πολέμου της Ουκρανίας στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής ΕΕ). Στο πλαίσιο αυτό η δομή της εργασίας είναι η ακόλουθη: το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στις διαχρονικές διακρατικές αντιπαραθέσεις μεταξύ Ουκρανίας και Ρωσίας, η συσσώρευση των οποίων, σε συνδυασμό και με άλλους παράγοντες, οδήγησε αρχικά στην προσάρτηση της Κριμαίας και στη συνέχεια στην πρόσφατη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία. Στη συνέχεια, το δεύτερο κεφάλαιο εξετάζει τις οικονομικές επιπτώσεις του πολέμου για τις δύο εμπλεκόμενες χώρες δηλαδή αφενός για την Ρωσία και αφετέρου για την Ουκρανία. Έπειτα, το τρίτο κεφάλαιο εξετάζει την αντίδραση της διεθνούς κοινότητας και ιδιαίτερα της ΕΕ στην ρωσική εισβολή και συγκεκριμένα την απόφαση επιβολής κυρώσεων. Το τέταρτο κεφάλαιο στη συνέχεια διερευνά την εξάρτηση των κρατών μελών της ΕΕ από

τις εισαγωγές κυρίως φυσικού αερίου αλλά και πετρελαίου από την Ρωσία, αλλά και εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο η Ρωσία εργαλειοποίησε κατά τα προηγούμενα χρόνια το ζήτημα αυτό προκειμένου να προωθήσει την πολιτική της ατζέντα στην Ευρώπη. Στη συνέχεια το πέμπτο κεφάλαιο, με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία εξετάζει την επίδραση που έχει η Ρωσική εισβολή στην Ουκρανία και οι επακόλουθες κυρώσεις στις τιμές ενέργειας και στην αύξηση του πληθωρισμού στα κράτη μέλη της ΕΕ. Το πέμπτο κεφάλαιο, αξιοποιώντας τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία, εξετάζει τις εμπορικές σχέσεις της ΕΕ και των κρατών μελών της με την Ρωσία και την Ουκρανία. Τα συμπεράσματα της πτυχιακής εργασίας παρουσιάζονται στο τελευταίο κεφάλαιο.

1. Οι σχέσεις Ουκρανίας-Ρωσίας και το ξέσπασμα του πολέμου

Η Ουκρανία, μια ανεξάρτητη χώρα από το 1991, υπήρξε κατά το παρελθόν μιας από τις μεγαλύτερες σε πληθυσμό, αλλά και σε οικονομικούς πόρους, χώρες της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ ή Σοβιετική Ένωση). Ιστορικά, οι Ουκρανοί εντοπίζουν την καταγωγή τους στη μεσαιωνική Ρωσία του Κιέβου, που υπήρξε ένα από τα πρώτα ορθόδοξα κράτη, το οποίο οι Ρώσοι θεωρούν επίσης βασικό μέρος της κληρονομιάς τους. Το μεγαλύτερο τμήμα από το έδαφος της Ουκρανίας ενσωματώθηκε με την πάροδο του χρόνου στον προκάτοχο της ΕΣΣΔ, τη Ρωσική Αυτοκρατορία, αν και αρκετές δυτικές περιοχές της Ουκρανίας προσαρτήθηκαν για πρώτη φορά από τη Σοβιετική Ένωση κατά τη διάρκεια του Β Παγκοσμίου Πολέμου (Welt, 2021).

Η ανεξαρτησία της Ουκρανίας στα τέλη του 1991 έπιασε τόσο τη Μόσχα όσο και το Κίεβο απροετοίμαστες για μια τέτοια εξέλιξη. Αυτή η ξαφνική αλλαγή των συνθηκών που χαρακτήριζαν τις σχέσεις τους οδήγησε σε ψυχρές διμερείς σχέσεις κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Ενώ η δημιουργία της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών στις Πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες απέτρεψε μια πλήρη διάσπαση μεταξύ Κιέβου και Μόσχας, η στάση της Ρωσίας ήταν ότι η Ουκρανία, όπως και η Λευκορωσία, είναι μέρος μιας «Μεγάλης Ρωσίας». Ως εκ τούτου, οι εντάσεις ξεκίνησαν γρήγορα μεταξύ των δύο νέων ανεξάρτητων χωρών με έμφαση ιδίως την Κριμαία και την ναυτική βάση στην Σεβαστούπολη στην οποία βρίσκονταν ο ρωσικός στόλος της Μαύρης Θάλασσας. Κατά το παρελθόν, ο Σοβιετικός ηγέτης Νικίτα Χρουστσόφ, για λόγους που ποτέ δεν έγιναν απολύτως σαφείς, είχε χαρίσει τη χερσόνησο της Κριμαίας στην Ουκρανία το 1954, παρόλο που η Κριμαία ήταν μέρος της Ρωσίας από το 1782. Εκείνη την εποχή, η απόφασή του δεν φαινόταν τόσο σημαντική όσο η Ουκρανία και η Ρωσία ήταν διοικητικές μονάδες της Σοβιετικής Ένωσης. Ωστόσο, στην μετά-σοβιετική εποχή δεν ήταν περίεργο ότι η Κριμαία ήταν το πιο επίμαχο ζήτημα στις ρώσο-ουκρανικές σχέσεις, το οποίο σταδιακά υποσκελιζονταν μόνο από τα αγκάθια που έθετε η στροφή της Ουκρανίας προς την Δύση ήδη από την «Πορτοκαλί Επανάσταση» της Ουκρανίας το 2004 και πολύ περισσότερο αργότερα με την υποβοηθούμενη από τη Δύση επανάσταση Euromaidan το 2014 που προκάλεσε ανησυχία και εκνευρισμό στην Μόσχα (Carpenter, 2022).

Γενικότερα, από την πλευρά της Ρωσίας, η Ουκρανία είναι μια περιοχή στρατηγικού ενδιαφέροντος στο μετά-σοβιετικό περιβάλλον. Ο βασικότερος στόχος της Ρωσίας ήταν παραδοσιακά να μην επιτρέψει στην πολιτική του Κιέβου να ενισχύσει τις σχέσεις του με το ΝΑΤΟ και την ΕΕ. Η Μόσχα αντιλαμβάνεται μια τέτοια δυτική επιρροή στην Ουκρανία ως απειλή για τη στρατηγική της θέση στη Λεκάνη της Μαύρης Θάλασσας. Συγκεκριμένα, η Μόσχα αντιλαμβάνεται την πιθανή παρουσία του ΝΑΤΟ στη βόρεια ακτή της Μαύρης Θάλασσας ως απειλή για την ασφάλειά της. Αυτή η γεωπολιτική ανησυχία σχετίζεται με την κρίσιμη σημασία του εδάφους της Ουκρανίας ως περιοχή διέλευσης των αγωγών αερίου και πετρελαίου της Ρωσίας. Εξίσου σημαντικό για τα ρωσικά συμφέροντα είναι το λιμενικό σύμπλεγμα της Ουκρανίας. Επίσης, σημαντικό ρόλο παίζει η κομβική θέση της Ουκρανίας ανάμεσα στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και την Τουρκία. Η Ρωσία έχει επίσης διάφορα οικονομικά συμφέροντα στην Ουκρανία που δεν σχετίζονται με την ενέργεια αλλά με τον κλάδο των τροφίμων. Η ρωσική οικονομία χρειάζεται επίσης τα μεταλλουργικά, πετροχημικά και χημικά προϊόντα της Ουκρανίας που είναι σημαντικά για την βιομηχανία της. Τέλος, τα συμφέροντα της Ρωσίας στην Ουκρανία περιλαμβάνουν το λεγόμενο ρωσικό ζήτημα, δηλαδή την ανησυχία της Ρωσίας για την κατάσταση των Ρώσων στις μετα-σοβιετικές χώρες. Από την άλλη πλευρά της, το βασικό διακύβευμα της Ουκρανίας στην μετα-σοβιετική περίοδο ήταν να διατηρήσει την ανεξαρτησία της και τη μέγιστη δυνατή αυτονομία της από τη Ρωσία. Η ασύμμετρη εταιρική σχέση ανάμεσα στο Κίεβο και την Μόσχα αναπαρήγαγε την πολιτική και οικονομική κυριαρχία της Ρωσίας και την επιρροή της. Για να επιτύχει αυτούς τους στόχους η Ουκρανία χρειάζεται όσο το δυνατόν στενότερη συνεργασία με την ΕΕ αλλά κυρίως τις ΗΠΑ, οι οποίες θα μπορούσαν να αντισταθμίσουν τη ρωσική επιρροή στο Κίεβο (Olszanski, 2001).

Έτσι λοιπόν, από όλα τα μετά-σοβιετικά κράτη, η ανεξαρτησία της Ουκρανίας ήταν αυτή που δημιούργησε τις περισσότερες εντάσεις στην άλλοτε σοβιετική σφαίρα επιρροής. Άλλωστε, πολλοί Ρώσοι θεωρούσαν παραδοσιακά μεγάλο μέρος της Ουκρανίας ως μια ιστορική επαρχία της Ρωσίας και του Ουκρανού ως μια πληθυσμιακή ομάδα με στενούς εθνικούς και θρησκευτικούς δεσμούς. Οι περισσότεροι Ουκρανοί άλλωστε μπορούν να μιλούν ρωσικά, είτε ως κύρια είτε ως δευτερεύουσα γλώσσα. Στην Ουκρανία μάλιστα στην τελευταία εθνική απογραφή (2001), το 17% του πληθυσμού

αναγνωρίστηκαν ως Ρώσοι, κυρίως στα ανατολικά της χώρας, όπου οι δεσμοί με τη Ρωσία είναι ισχυρότεροι από ό,τι στην υπόλοιπη ουκρανική επικράτεια. Μέχρι και το 2014, οι σχέσεις Ρωσίας-Ουκρανίας χαρακτηρίζονταν από περιστασιακές αναταράξεις και διαφωνίες. Οι δεσμοί της Ουκρανίας με το ΝΑΤΟ και την ΕΕ, το καθεστώς του ρωσικού στόλου της Μαύρης Θάλασσας με έδρα την Κριμαία και η διαμετακόμιση ρωσικού φυσικού αερίου μέσω Ουκρανίας στην Ευρώπη υπήρξαν σημεία τριβής. Μέχρι το τέλος του 2013, ο τότε πρόεδρος της Ουκρανίας, Γιανουκόβιτς, φαινόταν να κάνει μια αποφασιστική κίνηση προς τη Ρωσία, αναβάλλοντας τη δημιουργία στενότερων πολιτικών και οικονομικών δεσμών με την ΕΕ. Η απόφαση αυτή προκάλεσε τις διαμαρτυρίες του Euromaidan και, τελικά, οδήγησε στην απομάκρυνση του Γιανουκόβιτς από την εξουσία. Η εισβολή της Ρωσίας στην Κριμαία της Ουκρανίας συνέβη αμέσως μετά τη φυγή του Γιανουκόβιτς στη Ρωσία τον Φεβρουάριο του 2014. Η Μόσχα θεώρησε το Euromaidan ως ένα «πραξικόπημα» που υποστηρίζονταν από τη Δύση και που μεταξύ άλλων, θα μπορούσε να απειλήσει την ασφάλεια του ρωσικού πληθυσμού στην Ουκρανία. Έτσι, η ρωσική κυβέρνηση ανέπτυξε κρυφά δυνάμεις στην Κριμαία και μετά διεξήγαγε αυτό που οι περισσότεροι παρατηρητές θεωρούν ότι ήταν ένα παράνομο δημοψήφισμα, διακηρύσσοντας την προσάρτηση της Κριμαίας στην Ρωσική Ομοσπονδία. Στη συνέχεια, η Μόσχα σχεδίασε την ενίσχυση των αυτονομιστικών κινημάτων στην ανατολική Ουκρανία, στην περιοχή του Ντονμπάς, με αποτέλεσμα να αυτοανακηρυχθούν δύο αυτονομιστικές οντότητες (η λεγόμενη Λαϊκή Δημοκρατία του Ντονέτσκ και η Λαϊκή Δημοκρατία του Λουχάνσκ), επεκτείνοντας τον ρωσικό έλεγχο στις δύο περιοχές, και προκαλώντας την αντίδραση ουκρανικών κυβερνητικών και εθελοντικών δυνάμεων με στόχο την αποκατάσταση του κρατικού ελέγχου και το ξέσπασμα βίαιων συγκρούσεων (Welt, 2019).

Όλοι αυτοί οι προαναφερόμενοι παράγοντες έθεσαν τη βάση για τον πόλεμο Ρωσίας-Ουκρανίας που ξέσπασε το 2022. Η εισβολή της Ρωσίας στη γειτονική Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022 σηματοδότησε την έναρξη της πιο θανατηφόρας ένοπλης σύγκρουσης των τελευταίων δεκαετιών στην Ευρώπη. Μετά από την συσσώρευση στρατιωτικών δυνάμεων κατά μήκος των συνόρων της Ουκρανίας ήδη από το 2021, η Ρωσία εισέβαλε στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου 2022, με τις ρωσικές χερσαίες δυνάμεις να επιτίθενται από πολλές κατευθύνσεις. Αρχικά, οι ρωσικές δυνάμεις

σημείωσαν νίκες σε όλες τις γραμμές προέλασης. Ωστόσο, οι ρωσικές στρατιωτικές δυνάμεις συνάντησαν πιθανώς απροσδόκητα υψηλά επίπεδα ουκρανικής αντίστασης από την αρχή της εισβολής. Κατά τη διάρκεια του πρώτου σταδίου του πολέμου ο ρωσικός στρατός αντιμετώπισε σημαντικά προβλήματα, καθώς οι ουκρανικές δυνάμεις, αν και με ποσοτικά και ποιοτικά μειονεκτήματα, επέδειξε σθένος. Κατά το δεύτερο στάδιο του πολέμου, από τον Μάρτιο του 2022, οι ρωσικές στρατιωτικές επιχειρήσεις επικεντρώθηκαν στην ανατολική Ουκρανία, αποσύροντας τις δυνάμεις της από άλλες περιοχές συμπεριλαμβανομένου του Κιέβου (Bowen, 2022). Ο πόλεμος βρίσκεται ακόμη εν εξελίξει.

2. Οικονομικές επιπτώσεις του πολέμου για Ρωσία και Ουκρανία

2.1 Οικονομικές επιπτώσεις για την Ρωσία

Η Μόσχα υποτίμησε το οικονομικό κόστος της έναρξης του πολέμου της στην Ουκρανία. Παραπλανημένος από τις περιορισμένες κυρώσεις μετά από την ρωσική εισβολή στην Κριμαία το 2014, και με μια αίσθηση ασφάλειας που παρείχαν τα αποθέματα εκατοντάδων δισεκατομμυρίων δολαρίων, ο πρόεδρος Β. Πούτιν φαίνεται να πίστευε ότι θα μπορούσε να απαλλαγεί από οποιεσδήποτε κυρώσεις. Στην πράξη όμως η Ρωσία δεν μπόρεσε να καταλάβει το ωστικό κύμα που θα προκαλούσε μια πλήρης εισβολή σε ένα ευρωπαϊκό κράτος στη Δύση και τη μαζική αντίδραση της και την ενότητα της οικονομικής απάντησης της ΕΕ. Η Ρωσία επίσης δεν προέβλεψε την κατάρρευση των σχέσεων της με την Γερμανία ή την ξαφνική ελκυστικότητα της ένταξης στο NATO για τη Φινλανδία και τη Σουηδία. Υπό το πρίσμα αυτό, η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία φαίνεται να είναι μια καταστροφική γκάφα που θέτει τη χώρα και το καθεστώς της σε μεγάλο κίνδυνο. Αρχικά πράγματι είχαν διατυπωθεί καταστροφικές προβλέψεις για την ρωσική οικονομία καθώς πολλοί υποστήριζαν ότι το ΑΕΠ της Ρωσίας θα συρρικνωθεί έως και 15%, εξαλείφοντας τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια οικονομικών κερδών της, αλλά και ότι ο πληθωρισμός θα εκτιναχθεί πάνω από το 15%. Οι αλυσίδες εφοδιασμού στη Ρωσία επίσης υποστηρίχθηκε ότι θα διαταραχθούν σοβαρά. Η Ρωσία, τονίστηκε ότι είναι πολύ πιθανό να χάσει το καθεστώς της ως μεγάλης οικονομίας και ότι θα εισέρχονταν σε μια περίοδο πολιτικής, οικονομικής, χρηματοπιστωτικής και τεχνολογικής απομόνωσης. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν ορισμένες αβεβαιότητες, ως προς τις τελικές οικονομικές επιδράσεις του πολέμου στην Ρωσία (Orenstein, 2022).

Το ΔΝΤ (2022) σημειώνει ότι οι αυστηρές εμπορικές και οικονομικές κυρώσεις και το εμπάργκο πετρελαίου και φυσικού αερίου στη Ρωσία από ορισμένες μεγάλες οικονομίες θα έχουν σοβαρό αντίκτυπο στη ρωσική οικονομία στο μεσοπρόθεσμο διάστημα. Οι υφιστάμενες κυρώσεις αναμένεται επίσης να οδηγήσουν σε απότομη συρρίκνωση των εξαγωγών εκτός ενέργειας, αν και η προσπάθεια ανεξάρτησης πολλών

χωρών από την ρωσική ενέργεια θα έχει μακροπρόθεσμες συνέπειες. Στο πλαίσιο αυτό, η βασική πρόβλεψη για την ρωσική οικονομία είναι μια απότομη συρρίκνωση του ΑΕΠ το 2022 περίπου 8,5% και περαιτέρω πτώση περίπου 2,3% το 2023. Με στόχο την αποτροπή της φυγής κεφαλαίων και τον περιορισμό της απώλειας της αξία του ρουβλιού, η ρωσική κεντρική τράπεζα αύξησε τα επιτόκια και επέβαλε ευρείς ελέγχους κεφαλαίων. Επιπλέον, η απόσυρση πολλών ξένων εταιρειών έχει δημιουργήσει προβλήματα σε πολλούς κλάδους, συμπεριλαμβανομένης της αεροπλοΐας, των τραπεζών, της πληροφορικής, της γεωργίας κ.α. Ως αποτέλεσμα, το ΔΝΤ θεωρεί ότι οι προοπτικές για τη ρωσική οικονομία είναι αρνητικές, με σημαντική μείωση των ιδιωτικών επενδύσεων και της κατανάλωσης, η οποία θα αντισταθμιστεί μόνο εν μέρει από τις δημοσιονομικές δαπάνες της Ρωσίας. Η απώλεια της πρόσβασης σε τεχνολογία και η μείωση των ξένων επενδύσεων αναμένεται να προκαλέσει μια επίμονη μείωση της παραγωγικότητας

Υποθέτοντας ότι δεν θα κλιμακωθούν οι κυρώσεις πέρα από αυτές που ίσχυαν τον Απρίλιο του 2022 και θα συνεχιστεί ο αποκλεισμός των εξαγωγών ενέργειας, οι εξαγωγές εμπορευμάτων, σύμφωνα με τις οικονομικές προβλέψεις της Επιτροπής για το 2022, αποτελούν την κύρια οδό διαφυγής για τη ρωσική οικονομία. Χάρη στις υψηλές τιμές και την έντονη ζήτηση για εμπορεύματα, τα έσοδα από τις εξαγωγές προβλέπεται να είναι πολύ υψηλά, αυξάνοντας το πλεόνασμα του ρωσικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών στο 14% του ΑΕΠ το 2022. Σύμφωνα με την Επιτροπή, τα έσοδα αυτά επιτρέπουν στην ρωσική κυβέρνηση να υποστηρίξει το ρούβλι, τις ευάλωτες ομάδες και την οικονομία της συνολικά, περιορίζοντας τη μείωση του πραγματικού ΑΕΠ στο 10,4% το 2022. Παρόλο αυτά, η Επιτροπή υποστηρίζει η Ρωσία μετά τη στρατιωτική επίθεση κατά της Ουκρανίας και τις δυτικές κυρώσεις θα μειώσει τα επίπεδα παραγωγής της για τουλάχιστον μια δεκαετία, καθώς η Ρωσία αναγκάζεται να αλλάξει το οικονομικό της μοντέλο. Επιπλέον, το βιοτικό επίπεδο αναμένεται να καταρρεύσει τονίζοντας τη μακροπρόθεσμη πτώση του. Μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και των επακόλουθων κυρώσεων της ΕΕ και της διεθνούς κοινότητας ευρύτερα, οι τάσεις οι οποίες του 2021 βελτίωσαν την ρωσική οικονομία αντιστράφηκαν, καθώς η Ρωσία αποκόπηκε από τις κεφαλαιαγορές και τις αγορές προϊόντων της Δύσης ,αντιμετωπίζοντας παράλληλα προβλήματα με τη συναλλαγματική ισοτιμία και τον πληθωρισμό αλλά και πολύ σημαντικές δυσκολίες στην εφοδιαστική αλυσίδα της

βιομηχανίας της. Ωστόσο, όπως επισημαίνεται από την Επιτροπή, αν και ο υψηλός πληθωρισμός, η αύξηση της ανεργίας και η απώλεια αγοραστικής δύναμης θα οδηγήσει σε μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης, η μείωση αυτή αναμένεται να αντισταθμιστεί από την επέκταση των δημοσιονομικών δαπανών με στόχο τη σταθεροποίηση της ρωσικής οικονομίας. Είναι ενδεικτικό επίσης ότι οι ιδιωτικές επενδύσεις αναμένεται να μειωθούν κατά τουλάχιστον 20% καθώς το οικονομικό περιβάλλον που διαμορφώνεται στην Ρωσία αποτρέπει τις θετικές προσδοκίες, αν και στους κλάδους όπου έχουν αποσυρθεί πολλές ξένες εταιρείες αναμένεται να υπάρξει υποκατάσταση από ρωσικές εταιρείες. Σε κάθε περίπτωση αυτό που φαίνεται να διασώζει την ρωσική οικονομία είναι οι εξαγωγές ενέργειας. Επιπλέον, σημειώνεται ότι όσο η ρωσική οικονομία προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες τόσο θα σταθεροποιείται η οικονομία της. Μεσοπρόθεσμα ωστόσο δεν αναμένεται παρά μία ανεμική ανάπτυξη καθώς η αναπτυξιακή δυναμική της ρωσικής οικονομίας έχει πληγεί.

Η τελευταία έκθεση του EBRD (2022) για τις περιφερειακές οικονομικές προοπτικές έχει μια κάπως παρόμοια αρνητική αξιολόγηση των προοπτικών ανάπτυξης για τη ρωσική οικονομία μεσοπρόθεσμα. Η EBRD υπενθυμίζει επίσης ότι ο πληθωρισμός εκτινάχθηκε από 9,2% τον Φεβρουάριο του 2022 σε 16,7% τον Μάρτιο. Για να περιοριστεί ο αχαλίνωτος πληθωρισμός, η κεντρική τράπεζα της Ρωσίας υπερδιπλασίασε το επιτόκιο της στο 20% στα τέλη Φεβρουαρίου. Παρόλο που ένα μεγάλο μέρος των ξένων περιουσιακών στοιχείων της κεντρικής τράπεζας πάγωσαν, τα έσοδα από τις εξαγωγές ενέργειας και οι έλεγχοι κεφαλαίων βοήθησαν τις αρχές να σταθεροποιηθούν τη συναλλαγματική ισοτιμία και να αποφύγουν πιέσεις στο ισοζύγιο πληρωμών.

2.2 Οικονομικές επιπτώσεις για την Ουκρανία

Εξαιτίας του πολέμου η Ουκρανία υφίσταται πρωτίστως απώλειες σε ανθρωπιστικό επίπεδο. Η απόφαση της Ρωσίας να ξεκινήσει μια στρατιωτική εκστρατεία πλήρους κλίμακας προκάλεσε μαζική επιδείνωση της ανθρωπιστικής κατάστασης στην Ουκρανία. Πέρα από τις απώλειες σε ανθρώπινες ζωές, μεγαλύτερη επίσημα επίδραση

του πολέμου δεν είναι η άμεση καταστροφή κεφαλαιουχικών αγαθών, αλλά η παράπλευρη ζημία που προκύπτει από αυτές: διακοπή των δημόσιων υπηρεσιών, διακοπή των αλυσίδων παραγωγής και αποσύνθεση της αγοράς εν μέσω αβεβαιότητας, κύμα μαζικών προσφυγικών ροών, καταστροφές σε υποδομές (συστήματα παροχής νερού και θερμότητας, δίκτυα ηλεκτρισμού και αποχέτευσης), εξάπλωσης ασθενειών, πείνα, ταχεία επιδείνωση της σωματικής και ψυχικής υγείας του πληθυσμού. Η κλίμακα και η σοβαρότητα της ανθρωπιστικής κρίσης στην Ουκρανία θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τη διάρκεια του πολέμου αλλά και το είδος των στρατιωτικών μέσων που θα χρησιμοποιηθούν (Astrov et al., 2022).

Σύμφωνα με εκτιμήσεις έως τις 24 Μαρτίου, τουλάχιστον 411 εκπαιδευτικά ιδρύματα, 36 εγκαταστάσεις υγειονομικής περίθαλψης, 1.600 κτίρια κατοικιών, 26 εργοστάσια και 6 θερμοηλεκτρικοί σταθμοί/υδροηλεκτρικοί σταθμοί υπέστησαν ζημιές τις πρώτες 3 εβδομάδες του πολέμου. Επιπλέον, υπήρξαν ζημιές σε περισσότερα από 15.000 χλμ. δρόμων, 5.000 χλμ. σιδηροδρομικών γραμμών, 15 αεροδρόμια και 350 γέφυρες και διαβάσεις. Η συνολική αξία των κατεστραμμένων υποδομών εκτιμάται ότι είναι περίπου 62,6 δισεκατομμύρια δολάρια. Ωστόσο, το κόστος των επισκευών είναι πιθανό να είναι πολύ υψηλότερο, καθώς θα χρειαστεί να γκρεμιστούν τα κατεστραμμένα κτίρια/κατασκευές και να ανοικοδομηθεί ένας σημαντικός αριθμός τους από την αρχή. Επιπλέον, η οικονομική δραστηριότητα έχει πρακτικά σταματήσει σε πολλές περιοχές της χώρας. Εκτιμάται ότι η ρωσική εισβολή είχε αναγκάσει το 30% της οικονομίας να σταματήσει να λειτουργεί. Σύμφωνα με έρευνες το 42% των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) είχαν σταματήσει εντελώς τη λειτουργία τους και το 31% είχαν αναστείλει τις δραστηριότητές τους, αλλά σκόπευαν να τις επαναλάβουν το συντομότερο δυνατό. Μόνο το 14% των επιχειρήσεων διέθεταν επαρκείς οικονομικούς πόρους για να επιβιώσουν για περισσότερους από 3 μήνες και περίπου οι μισές ΜΜΕ είχαν ήδη υποβάλει αίτηση για μηνιαία κρατική ενίσχυση. Δεδομένου επίσης ότι τα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας στα νότια της χώρας έχουν σχεδόν ακινητοποιηθεί από τη ρωσική επίθεση, η Ουκρανία έχασε την ικανότητα να πουλά περισσότερες από τις μισές εξαγωγές της. Οι εξαγωγές εμπορευμάτων αντιπροσώπευαν περισσότερο από το ένα τρίτο του ΑΕΠ της χώρας το 2021. Σύμφωνα με το Υπουργείο Οικονομίας της χώρας, οι απώλειες από τον πόλεμο θα μπορούσαν να ανέλθουν στο 1/3 του ΑΕΠ της χώρας (Astrov et al., 2022).

Πράγματι, η Ουκρανία, σύμφωνα με το ΔΝΤ (2022) αναμένεται να υποστεί μία πολύ μεγάλη μείωση του ΑΕΠ της εξαιτίας της ρωσικής εισβολής, της διάλυσης σημαντικού μέρους των υποδομών της, αλλά και τις εκτεταμένης εξόδου μεγάλου μέρους του πληθυσμού προς τρίτες χώρες. Αν και η ακριβής μέτρηση για τις ζημιές στην ουκρανική οικονομία είναι αδύνατο να επιχειρηθεί ακόμη, είναι αναμφίβολο ότι ο πόλεμος θα προκαλέσει μια πολύ σοβαρή οικονομική συρρίκνωση της Ουκρανίας. Για το 2022, η ουκρανική οικονομία αναμένεται να συρρικνωθεί έως 35%. Ακόμη κι αν ο πόλεμος τελειώνει σύντομα, η απώλεια ζωών, η καταστροφή φυσικού κεφαλαίου και η φυγή των πολιτών θα εμποδίσει την οικονομική δραστηριότητα για πολλά χρόνια ακόμα.

3. Αντίδραση της διεθνούς κοινότητας και επιβολή κυρώσεων στην Ρωσία

Ο Ρώσο-Ουκρανικός πόλεμος αποτελεί μέρος των ανακατατάξεων στην μετά-σοβιετική ιστορία. Το αρχικό μεγάλο λάθος της Δύσης ήταν ότι με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης πολλοί πολιτικοί και ειδικοί στη Δύση θεώρησαν ότι ο Ψυχρός Πόλεμος είχε τελειώσει. Μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος όμως, η Ρωσία ήταν οικονομικά τόσο αδύναμη που δεν είχε τρόπο να συνεχίσει τον Ψυχρό Πόλεμο με τη Δύση. Στην πραγματικότητα όμως η Ρωσία δεν εγκατέλειψε ποτέ τη φιλοδοξία της να ελέγξει τουλάχιστον τον μετά-σοβιετικό χώρο. Αποφεύγοντας την κλιμάκωση του πολέμου, η Δύση έχει δηλώσει ξεκάθαρα ότι οι δυνάμεις του NATO δεν θα εμπλακούν σε εχθροπραξίες στο έδαφος της Ουκρανίας. Κατά συνέπεια, η Δύση επιδιώκει να ασκήσει πίεση στην Ρωσία με την χρήση σκληρών οικονομικών κυρώσεων κατά της Ρωσίας (Parava, 2022).

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και η επιλογή της ΕΕ και της Δύσης γενικότερα να επιβάλει τιμωρητικές οικονομικές κυρώσεις σε μια οικονομία του μεγέθους της Ρωσίας δεν έχουν προηγούμενο στον 21ο αιώνα. Οι κυρώσεις αυτές έχουν προκαλέσει την κατακόρυφη πτώση του ρωσικού χρηματιστηρίου, ανάγκασαν τη Ρωσική Κεντρική Τράπεζα να διπλασιάσει σχεδόν το βασικό της επιτόκιο και δημιούργησε αναταραχή στο νόμισμα της Ρωσίας, το ρούβλι. Παράλληλα ωστόσο, ένα σημαντικό μερίδιο των εσόδων της ρωσικής κυβέρνησης, αυτά που συλλέγονται μέσω της βιομηχανίας του φυσικού αερίου και του πετρελαίου και αποτελούν περίπου το 40% του κρατικού προϋπολογισμού, έχουν παραμείνει σε μεγάλο βαθμό άθικτα. Δεδομένων των υψηλών τρεχουσών τιμών ενέργειας και της συρρίκνωσης της εγχώριας οικονομίας της Ρωσίας, το μερίδιο αυτών των εσόδων στον κρατικό προϋπολογισμό αναμένεται να αυξηθεί ακόμη περισσότερο. Το γεγονός αυτό όμως ασκεί πολιτική και ηθική πίεση στην ΕΕ να εξετάσει το εμπάργκο στις εισαγωγές ρωσικής ενέργειας. Οι υποστηρικτές αυτής της πρότασης εκτιμούν ότι ένα εμπάργκο μπορεί να στερήσει τη Ρωσία από τα έσοδα με τα οποία χρηματοδοτεί τη στρατιωτική της προσπάθεια και να προσφέρει ένα ισχυρό κίνητρο για τον τερματισμό του πολέμου. Όμως, όσοι υποστηρίζουν την αντίθετη άποψη τονίζουν το οικονομικό κόστος ενός ρωσικού ενεργειακού εμπάργκο. Οι εκτιμήσεις

αυτού του κόστους για την οικονομία της ΕΕ αποκλίνουν σημαντικά, αλλά όλες δείχνουν ότι δεν είναι ένα αμελητέο κόστος βάζοντας πιθανώς την οικονομία της ΕΕ σε ύφεση. Στην πράξη λοιπόν η ευρωπαϊκή πολιτική αντιμετωπίζει ένα δίλημμα (Sturm & Menzel, 2022).

Οι κυρώσεις είναι από τα πιο ευρέως χρησιμοποιούμενα εργαλεία εξωτερικής πολιτικής των κυβερνήσεων και των διεθνών οργανισμών ως απάντηση σε παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου. Πέρα από το διχοτομικό ερώτημα εάν θα πρέπει να υιοθετηθούν ή όχι κυρώσεις εναντίον ενός στόχου, ο σχεδιασμός των κυρώσεων αυτών είναι κρίσιμης σημασίας. Πράγματι, το ζήτημα της αποτελεσματικότητας των κυρώσεων από κράτη και διεθνείς οργανισμούς έχει μελετηθεί εδώ και δεκαετίες. Ωστόσο, δεν έχει ακόμη προκύψει σαφής συναίνεση υπό ποιες συνθήκες είναι επιτυχείς οι κυρώσεις. Αναμφισβήτητα, τα κράτη και οι διεθνείς οργανισμοί έχουν στη διάθεσή τους μια μεγάλη ποικιλία μέσων επιβολής κυρώσεων: εμπάργκο, δέσμευση περιουσιακών στοιχείων, ευρείς εμπορικούς περιορισμούς, οικονομικούς περιορισμούς, ταξιδιωτικές απαγορεύσεις κτλ. Σε κάθε περίπτωση μία προϋπόθεση για επιτυχείς κυρώσεις φαίνεται να είναι ο σωστός σχεδιασμός τους. Στο πλαίσιο αυτό η κατανόηση των σχεδιαστικών επιλογών της ΕΕ όταν υιοθετεί κυρώσεις είναι κάθε άλλο παρά ασήμαντη, καθώς τέτοιες αποφάσεις έχουν συνέπειες για όλους τους εμπλεκόμενους. Από τη μία πλευρά, θεωρητικά, οι κυρώσεις μπορούν να επιτύχουν την αλλαγή της συμπεριφοράς ενός κρατικού δρώντος όταν είναι ικανές να επιφέρουν ένα μεγάλο κόστος σε αυτόν. Από την άλλη πλευρά, ειδικά ένα σύνολο οικονομικών κυρώσεων, μπορεί να έχει ακούσιες αρνητικές και για τα κράτη/κράτος που επιβάλλουν τις κυρώσεις. Ως εκ τούτου, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής καλούνται να μελετούν εις βάθος τις ποικίλες παραμέτρους των κυρώσεων που σχεδιάζουν να επιβάλουν (Meissner, 2022).

Όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οι βασικότερες κυρώσεις τις οποίες επέβαλε η ΕΕ στην Ρωσία χωρίζονται σε διάφορες κατηγορίες:

Πρώτον, επιβλήθηκαν περιορισμοί εναντίον φυσικών προσώπων και οντοτήτων. Οι περιορισμοί αυτοί εστίαζαν σε ταξιδιωτικές απαγορεύσεις, δέσμευση των περιουσιακών τους στοιχείων αλλά και απαγόρευση ως προς την παροχή κεφαλαίων. Συγκεκριμένα, οι κυρώσεις αυτής της μορφής έπληξαν 1.091 φυσικά πρόσωπα μεταξύ

των οποίων Ρώσοι ολιγάρχες αλλά και ο πρόεδρος της Ρωσίας Β. Πούτιν και ο Υπουργός Εξωτερικών Σ. Λαβρόφ, όπως επίσης και 80 οντότητες.

Δεύτερον, επιβλήθηκαν κυρώσεις στον χρηματοοικονομικό τομέα. Οι κυρώσεις αυτές είχαν ως στόχο να εμποδίσουν την πρόσβαση στις ευρωπαϊκές κεφαλαιαγορές έτσι ώστε να υπάρξει αύξηση του κόστους δανεισμού της Ρωσίας και να διαβρωθεί η βιομηχανική της βάση και η οικονομική της δραστηριότητα. Μεταξύ των κυρώσεων στο χρηματοοικονομικό τομέα η ΕΕ αποφάσισε να απαγορεύσει το δανεισμό προς συγκεκριμένες ρωσικές τράπεζες αλλά και προς την ρωσική κυβέρνηση, να απαγορεύσει τις συναλλαγές με ρωσικές κρατικές επιχειρήσεις και κυρίως εκείνες που δραστηριοποιούνται στον στρατιωτικό βιομηχανικό κλάδο, να θέσει απαγορεύσεις ως προς τις καταθέσεις της ρωσικής ολιγαρχίας στις ευρωπαϊκές τράπεζες, να δεσμεύσει τα συναλλαγματικά αποθέματα της Ρωσία στα οποία διατηρούνται στην ΕΕ, να αποκλείσει τις κυριότερες ρωσικές τράπεζες από το σύστημα Swift κ.α.

Τρίτον, σημαντικά μέτρα ελήφθησαν και στον τομέα της ενέργειας και των μεταφορών. Στο πλαίσιο αυτό η ΕΕ απαγόρευσε τις εξαγωγές τεχνολογιών διύλισης και πετρελαϊκού εξοπλισμού εντατικοποιώντας έτσι τις απαγορεύσεις που είχαν ήδη επιβληθεί από το 2014 με σκοπό την παρεμπόδιση της λειτουργίας των διυλιστηρίων στην Ρωσία. Επίσης, η ΕΕ απαγόρευσε τις επενδύσεις που διοχετεύονται στον ρωσικό ενεργειακό κλάδο με ορισμένες εξαιρέσεις. Στον τομέα των μεταφορών η ΕΕ απαγόρευσε τις πωλήσεις αεροσκαφών προς την Ρωσία και την παροχή οποιασδήποτε σχετικής υπηρεσίας που αφορά τον κλάδο της αεροπλοΐας. Επίσης, είναι σημαντικό ότι η ΕΕ έκλεισε τον εναέριο χώρο της σε όλα τα ρωσικά αεροσκάφη.

Τέταρτον, κυρώσεις επιβλήθηκαν και στο εμπόριο μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας. Πράγματι, η ΕΕ αποφάσισε την άρση του καθεστώτος του μάλλον ευνομούμενου κράτους στο πλαίσιο του ΠΟΕ, το οποίο παρείχε στην Ρωσία, και ως εκ τούτου η απόφαση στέρησε στην Μόσχα σημαντικά εμπορικά πλεονεκτήματα. Η ΕΕ σημειώνεται επίσης ότι δεν αύξησε τους εισαγωγικούς δασμούς αλλά κατευθύνθηκε κυρίως προς την απαγόρευση των εισαγωγών και εξαγωγών σε διάφορα είδη, όπως για παράδειγμα η απαγόρευση της εισαγωγής προϊόντων χάλυβα και ρωσικού άνθρακα.

Οι κυρώσεις αυτές στη Ρωσία ως απάντηση στην εισβολή της στην Ουκρανία είναι οι πιο ισχυρές και δαπανηρές τιμωρίες που επιβλήθηκαν σε μια μεγάλη οικονομία τουλάχιστον από τον Ψυχρό Πόλεμο και έπειτα. Η ταχύτητά τους, το εύρος τους και η συντονισμένη παγκόσμια υποστήριξη φαίνεται άνευ προηγουμένου. Δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι ο αντίκτυπος είναι αμέσως ορατός. Η ζημιά στη ρωσική οικονομία και το χρηματοπιστωτικό σύστημα περιλαμβάνει, αλλά δεν περιορίζεται σε, μια βουτιά του ρουβλίου (κατά περισσότερο από 25% έναντι του δολαρίου εν μέσω αυξημένης αστάθειας), τραπεζικός πανικός, απότομη αύξηση του επιτοκίου της κεντρικής τράπεζας, επιβολή κεφαλαιακών ελέγχων, διακοπή λειτουργίας του ρωσικού χρηματιστηρίου, κατάρρευση της αξίας των ρωσικών εταιρειών που διαπραγματεύονται σε ξένα χρηματιστήρια, αφαίρεση ρωσικών μετοχών από παγκόσμιους δείκτες και κατάρρευση της κρατικής πιστοληπτικής ικανότητας της Ρωσίας. Βέβαια, στο παρελθόν, εκείνοι στους οποίους επιβάλλονταν κυρώσεις συχνά έβρισκαν τρόπους να μετριάσουν τον αντίκτυπο των κυρώσεων. Όμως, αν και υπάρχουν κάποιες προσπάθειες αποφυγής των κυρώσεων, παρατηρείται μια αποφασιστικότητα εκείνων που επιβάλλουν τις κυρώσεις και με διαδεδομένες τις δημόσιες εκκλήσεις για περαιτέρω αύξηση της υποστήριξης προς την Ουκρανία, κανείς δεν έχει σπεύσει βοηθήσει ακόμη τη Ρωσία (τουλάχιστον, όχι δημόσια). Έτσι, η στρατηγική της Ρωσίας για συσσώρευση ξένων περιουσιακών στοιχείων σε καιρό ειρήνης – για τη χρηματοδότηση του πολέμου – δεν φαίνεται πλέον βιώσιμη (Berner et al., 2022).

4. Ενεργειακή εξάρτηση ΕΕ από την Ρωσία

4.1 Ποσοτικά στοιχεία

Η ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ αποτυπώνεται στον δείκτη που αφορά το ποσοστό εξάρτησης. Ειδικότερα, το ποσοστό εξάρτησης δείχνει τον βαθμό στον οποίο μια οικονομία βασίζεται στις εισαγωγές για να καλύψει τις ενεργειακές της ανάγκες και υπολογίζεται με βάση το μερίδιο των καθαρών εισαγωγών (εισαγωγές μείον εξαγωγές) στο σύνολο της εσωτερικής κατανάλωση ενέργειας. Σύμφωνα με την Eurostat και τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία, το 2020, η ΕΕ εισήγαγε το 57,5% της ενέργειας που καταναλώνει, πράγμα που σημαίνει ότι περισσότερες από τις μισές ενεργειακές ανάγκες της ΕΕ καλύφθηκαν από εισαγωγές.

Αναλυτικότερα, στο παρακάτω Γράφημα 1 παρατηρείται η διαχρονική εξέλιξη της ενεργειακής εξάρτησης της ΕΕ¹. Το Γράφημα αυτό αποτυπώνει το γεγονός ότι διαχρονικά τα κράτη μέλη της ΕΕ εισήγαγαν ένα ποσοστό μεγαλύτερο από 50% της ενέργειας που καταναλώναν. Πιο συγκεκριμένα από το 1990 μέχρι και το 2008, με ορισμένες επιμέρους διακυμάνσεις, παρατηρείται μία σταθερή αύξηση του ποσοστού των εισαγωγών ενέργειας. Το 1990 τα κράτη μέλη της ΕΕ εισήγαγαν ακριβώς το 50% της ενέργειας που καταναλώναν, ενώ το 2008 το ποσοστό αυτό είχε φτάσει στο 58,4%. Από το 2008 μέχρι και του 2013 παρατηρείται μία αντιστροφή της τάσης αύξησης του ποσοστού εισαγωγών ενέργειας με αποτέλεσμα μέχρι το τέλος της περιόδου αυτής να παρατηρηθεί μείωση στο 53,9%. Έκτοτε ωστόσο, υπήρξε εκ νέου αυξητική τάση με αποκορύφωμα το 2019 όπου το ποσοστό εξάρτησης των κρατών μελών της ΕΕ έφτασε το 60,5%.

¹ Ο παραπάνω δείκτης περιλαμβάνει κατ' έτος τον εκάστοτε αριθμό κρατών μελών της ΕΕ, και ως εκ τούτου η διαχρονική του εξέλιξη δεν αφορά συγκεκριμένο αριθμό χωρών.

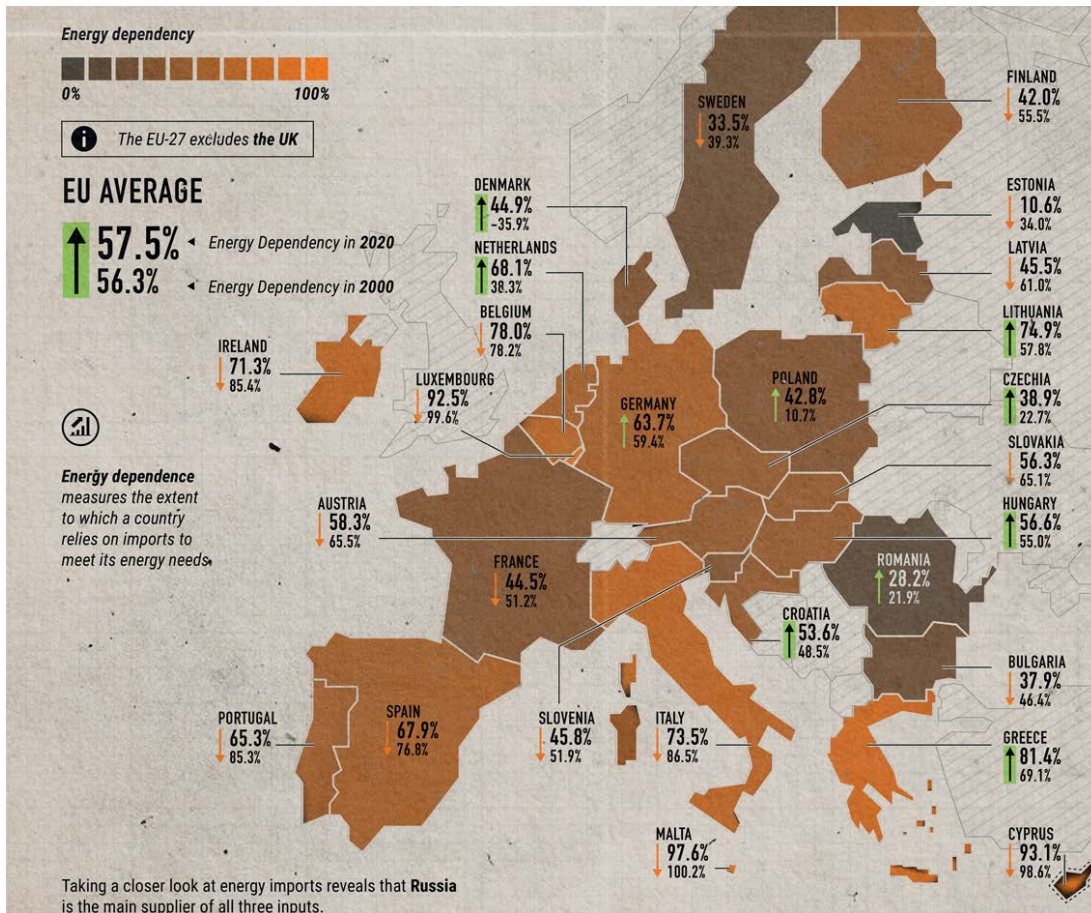
Γράφημα 1. Διαχρονική εξέλιξη ποσοστού ενεργειακής εξάρτησης ΕΕ 1990-2020

Πηγή: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20220209-1>

Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο, το οποίο αποτυπώνεται στο παρακάτω Γράφημα 2, είναι ότι στα κράτη μέλη της ΕΕ, το ποσοστό εξάρτησης από τις εισαγωγές ενέργειας παρουσιάζει μία πολύ μεγάλη διαφοροποίηση καθώς το ποσοστό εξάρτησης τους από τις εισαγωγές ενέργειας παρουσιάζει, όχι μόνο διαφορετικές τάσεις, αλλά και πολύ διαφορετικά επίπεδα. Όπως απεικονίζεται και στο παρακάτω Γράφημα η ενεργειακή εξάρτηση ορισμένων κρατών μελών έχει μειωθεί κατά την περίοδο 2000-2020 (Κύπρος, Βουλγαρία, Ιταλία, Μάλτα, Σλοβενία, Γαλλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Αυστρία, Λουξεμβούργο, Βέλγιο, Ιρλανδία, Λετονία, Εσθονία, Φινλανδία, Σουηδία). Αντίθετα, στις υπόλοιπες χώρες κατά την περίοδο 2000-2020 υπήρξε αύξηση της ενεργειακής τους εξάρτησης (Ελλάδα, Κροατία, Ρουμανία, Ουγγαρία, Τσεχία, Λιθουανία, Πολωνία, Γερμανία, Δανία, Ολλανδία). Πέρα από την ανοδική ή καθοδική τάση του ποσοστού εξάρτησης των κρατών μελών της ΕΕ ως προς τις εισαγωγές ενέργειας, πιο σημαντικές διαφοροποιήσεις παρατηρούνται ως προς το ποσοστό αυτής της εξάρτησης. Πράγματι, ένας αριθμός χωρών έχει πολύ μεγάλη εξάρτηση η οποία υπερβαίνει το 80% (Κύπρος, Μάλτα, Ελλάδα, Λουξεμβούργο). Σε άλλες χώρες το ποσοστό εξάρτησης είναι μεταξύ του 50 και του 80% (Λιθουανία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Κροατία, Ιταλία, Γερμανία, Ισπανία, Πορτογαλία, Αυστρία, Ιρλανδία, Βέλγιο, Ολλανδία). Τέλος σε έναν άλλον αριθμό χωρών η ενεργειακή εξάρτηση είναι μικρότερη από το 50% (Βουλγαρία, Ρουμανία, Σλοβενία, Γαλλία, Δανία, Πολωνία, Σουηδία, Φινλανδία, Εσθονία, Λετονία Τσεχία).

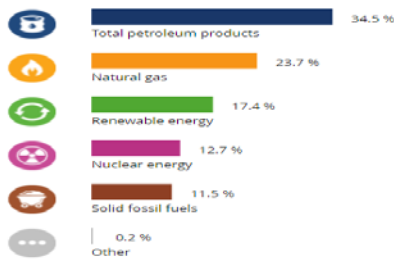
Γράφημα 2. Ποσοστό ενεργειακής εξάρτησης κρατών μελών ΕΕ-27 (2020)

Πηγή: VisualCapitalist, <https://www.visualcapitalist.com/visualizing-the-eus-energy-dependency>

Σημειώνεται μάλιστα ότι οι σημαντικότερες πηγές ενέργειας στο ενεργειακό μείγμα της ΕΕ το 2020, ήταν το πετρέλαιο και τα προϊόντα πετρελαίου (34,5% του συνόλου) και το φυσικό αέριο (23,7% του συνόλου), όπως παρουσιάζεται στο παρακάτω Γράφημα 3.

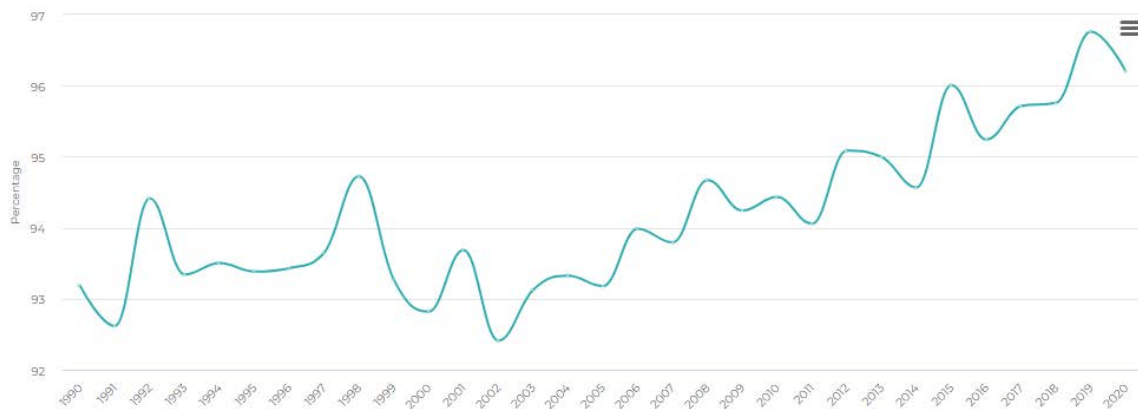
Γράφημα 3. Ενεργειακό μίγμα ΕΕ 2020

Πηγή: Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2a.html>

Σε πολύ μεγάλο ποσοστό το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο είναι εισαγόμενα αγαθά καθώς το 2020 οι εισαγωγές αργού πετρελαίου έφτασαν το 96,2%, ενώ οι εισαγωγές φυσικού αερίου αντιστοιχούσαν στο 83,6%. Ειδικότερα, το παρακάτω Γράφημα 4 αποτυπώνει την διαχρονική εξάρτηση των κρατών μελών της ΕΕ από την εισαγωγή αργού πετρελαίου. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται ότι από το 1990 έως και το 2020 οι εισαγωγές αργού πετρελαίου στην ΕΕ διακυμαίνονται σταθερά μεταξύ 92%-97%. Αναλυτικότερα, κατά την περίοδο 1990-2002 παρατηρείται μία έντονη διακύμανση, ενώ από το 2002 μέχρι το 2020 παρατηρείται σταθερά μία ανοδική τάση με επιμέρους διακυμάνσεις. Το 2019 μάλιστα η ενεργειακή εξάρτηση των κρατών μελών της ΕΕ από το αργό πετρέλαιο έφτασε το ποσοστό ρεκόρ 96,8%.

Γράφημα 4. Διαχρονική εξέλιξη ποσοστού ενεργειακής εξάρτησης ΕΕ 1990-2020 από αργό πετρέλαιο

Πηγή: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20220209-1>

Στη συνέχεια, το Γράφημα 5 αποτυπώνει την διαχρονική πορεία της ενεργειακής εξάρτησης των κρατών μελών της ΕΕ από το φυσικό αέριο. Πιο συγκεκριμένα, από το 1990 έως και το 2006 παρατηρείται μία διαρκής ανοδική τάση με αποτέλεσμα το ποσοστό εισαγωγών φυσικού αερίου να αυξηθεί από το 51,8% το 1990 στο 71,2% το 2006. Έκτοτε και μέχρι το 2014 υπήρξε μία σχετική σταθεροποίηση του ποσοστού εισαγωγών φυσικού αερίου, ενώ από το 2014 και έπειτα υπήρξε μία απότομη αυξητική τάση. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 2014 οι εισαγωγές φυσικού αερίου αντιστοιχούσαν στο 68,3%, ενώ το 2019 τα κράτη μέλη της ΕΕ εισήγαγαν το 89,6% των αναγκών τους σε φυσικό αέριο.

Γράφημα 5. Διαχρονική εξέλιξη ποσοστού ενεργειακής εξάρτησης ΕΕ 1990-2020 από φυσικό αέριο

Πηγή: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20220209-1>

Η κύρια προέλευση των εισαγωγών ενέργειας στην ΕΕ άλλαξε κάπως τα τελευταία χρόνια, αν και η Ρωσία διατήρησε τη θέση της ως ο κορυφαίος προμηθευτής των κύριων βασικών πηγών ενέργειας - φυσικό αέριο, αργό πετρέλαιο – καθ’ όλη την περίοδο 2010-2020. Πράγματι, όπως φαίνεται και στον παρακάτω Πίνακα 1, το μερίδιο της Ρωσίας στις εισαγωγές φυσικού αερίου από την ΕΕ μεταξύ 2010 και 2020 αυξήθηκε από 30,6 % σε 38,2 %. Κατά την ίδια περίοδο, η Νορβηγία παρέμεινε ο δεύτερος μεγαλύτερος προμηθευτής εισαγωγών φυσικού αερίου στην ΕΕ, με το μερίδιό της να μειώνεται όμως από 19,3 % το 2010 σε 18,5 % το 2020. Το μερίδιο των προμηθειών

φυσικού αερίου της ΕΕ που προέρχεται από την Αλγερία, τον τρίτο μεγαλύτερο προμηθευτή, μειώθηκε από 13,1 % το 2010 σε 7,5 % το 2020. Τέλος, το μερίδιο από το Κατάρ μειώθηκε ελαφρά, από 5,4 % το 2010 σε 4,2 % το 2020. Η Ρωσία ήταν επίσης ο κύριος προμηθευτής των εισαγωγών αργού πετρελαίου της ΕΕ. Το μερίδιό της διαμορφώθηκε στο 34,7 % το 2010 όμως ως το 2020 μειώθηκε στο 25,7%. Το μερίδιο των προμηθειών αργού πετρελαίου της ΕΕ από τη Νορβηγία, τον δεύτερο μεγαλύτερο προμηθευτή, αυξήθηκε μεταξύ 2010 και 2020 φτάνοντας το 8,7%. Το Καζακστάν και οι ΗΠΑ είναι ο τρίτος και τέταρτος μεγαλύτερος προμηθευτής αργού πετρελαίου αντίστοιχα με ποσοστά 8,4% και 8,1% το 2020.

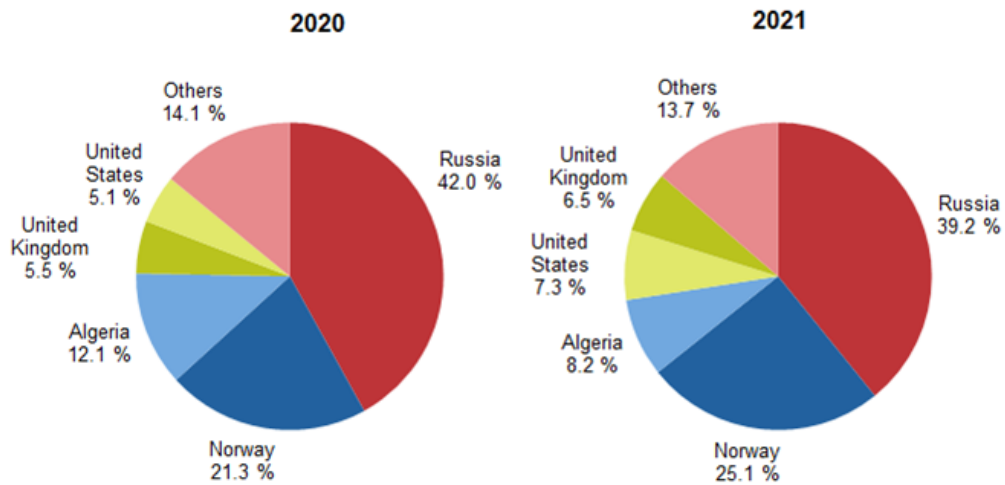
Πίνακας 1. Κύριοι προμηθευτές αργού πετρελαίου και φυσικού αερίου στην ΕΕ

	Crude oil (based on tonnes)										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Russia	34.7	35.1	33.9	34.5	31.4	29.7	32.4	30.7	29.6	26.8	25.7
Norway	7.7	7.2	6.8	8.1	9.2	8.4	7.9	7.7	7.2	6.9	8.7
Kazakhstan	5.6	5.9	5.3	6.0	6.7	6.8	7.0	7.6	7.1	7.3	8.4
United States	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.2	0.6	0.9	2.4	5.2	8.1
Saudi Arabia	6.0	8.3	9.1	8.7	9.0	7.9	7.7	6.5	7.4	7.7	7.8
Nigeria	3.8	5.6	7.2	7.2	8.3	7.7	5.2	5.8	7.0	7.8	7.7
Iraq	3.3	3.7	4.3	3.8	4.8	7.8	8.5	8.4	8.6	8.9	6.6
United Kingdom	5.6	4.5	4.4	4.2	4.2	4.0	4.1	4.1	3.9	4.9	5.6
Azerbaijan	4.5	5.1	4.0	5.0	4.6	5.3	4.6	4.6	4.6	4.5	4.6
Others	28.8	24.5	24.9	22.5	21.8	22.4	22.0	23.6	22.4	20.0	16.7
	Natural and liquified natural gas (based on terajoule (gross calorific value - GCV))										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Russia	30.6	32.2	31.9	36.6	33.3	33.6	39.6	38.4	37.9	38.0	38.2
Norway	19.3	19.4	21.1	19.0	21.0	20.7	16.3	16.6	16.1	14.7	18.5
Algeria	13.1	12.2	12.1	11.1	10.5	9.5	12.3	10.5	10.8	7.2	7.5
Qatar	5.4	5.1	3.9	3.4	3.0	3.3	3.0	3.8	4.2	5.0	4.2
United States	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.4	0.6	2.9	4.0
United Kingdom	3.3	3.6	2.9	2.5	2.7	3.4	2.5	2.3	2.2	2.5	3.4
Nigeria	3.8	3.8	2.9	1.5	1.3	1.8	2.0	2.5	2.6	3.3	3.0
Libya	2.6	0.6	1.7	1.5	1.9	1.9	1.3	1.1	1.1	1.3	1.1
Others	22.0	23.1	23.3	24.4	26.3	25.9	23.0	24.5	24.6	25.1	20.1

Πηγή: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nrg_ti_sff/default/table?lang=en

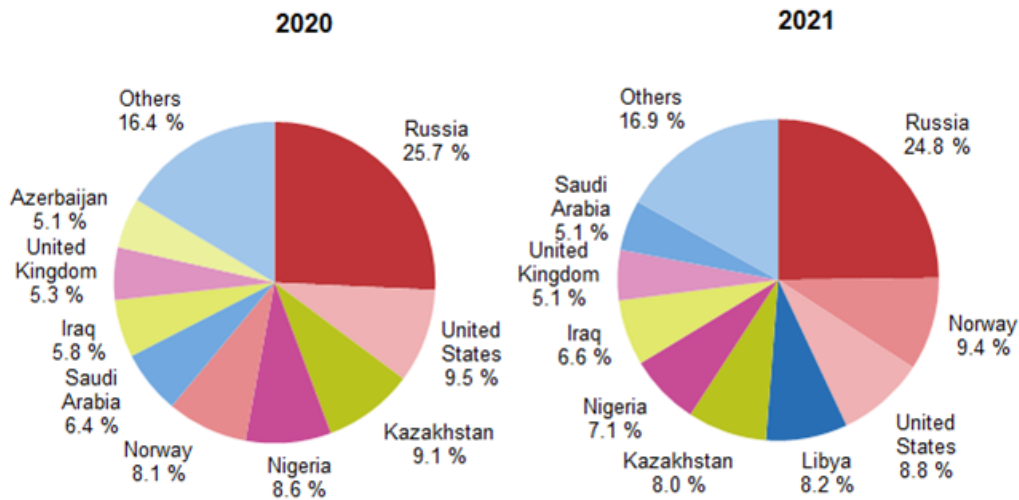
Ειδικότερα, ως προς την αξία των εισαγόμενων ποσοτήτων φυσικού αερίου και αργού πετρελαίου στο παρακάτω Γράφημα 6 παρατηρείται ότι το 2020 το 42% της αξίας των εισαγωγών φυσικού αερίου αντιστοιχούσε στην Ρωσία, ενώ το 2021 το ποσοστό αυτό μειώθηκε στο 39,2%. Αντίστοιχα το ποσοστό της αξίας το οποίο αντιπροσωπεύεται από τη Νορβηγία αυξήθηκε κατά την περίοδο αυτή από 21,3% σε 25,1%. Κατά τον ίδιο τρόπο, το Γράφημα 7 δείχνει την αξία των εισαγωγών αργού πετρελαίου. Στο πλαίσιο αυτό παρατηρείται ότι το 2020 το 25,7% της αξίας των εισαγωγών πετρελαίου αντιστοιχούσε στην Ρωσία, ενώ το 2021 το ποσοστό αυτό μειώθηκε στο 24,8%.

Γράφημα 6. Ποσοστό αξίας εισαγωγών φυσικού αερίου ανά βασικό προμηθευτή

Πηγή: Eurostat

Γράφημα 7. Ποσοστό αξίας εισαγωγών πετρελαίου ανά βασικό προμηθευτή

Πηγή: Eurostat

Σημειώνεται ωστόσο ότι, η εξάρτηση του κάθε κράτους μέλους από τις εισαγωγές φυσικού αερίου, αλλά και πετρελαίου από την Ρωσία, είναι διαφορετικό όπως παρατηρείται στο παρακάτω Πίνακα 2. Αναλυτικότερα, το 2021, σε τέσσερα κράτη μέλη (Βουλγαρία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Φινλανδία) περισσότερο από το 75 % των εισαγωγών τους σε πετρελαιοειδή προέρχονταν από τη Ρωσία. Αντίστοιχα, δέκα κράτη μέλη

(Βουλγαρία, Τσεχία, Εσθονία, Λετονία, Ουγγαρία, Αυστρία, Ρουμανία, Σλοβενία, Σλοβακία, Φινλανδία) εισήγαγαν πάνω από το 75 % των εισαγωγών φυσικού αερίου από τη Ρωσία. Και στις δύο περιπτώσεις, πρόκειται κυρίως για χώρες που βρίσκονται σε άμεση γειτνίαση με τη Ρωσία. Οι περισσότερες από τις χώρες με μερίδιο κάτω του 25 % των εισαγωγών από τη Ρωσία και στα δύο προϊόντα βρίσκονται γεωγραφικά πιο μακριά από τη Ρωσία.

Πίνακας 2. Ποσοστό εισαγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου ανά κράτος μέλος της ΕΕ-27

Country	Share (%) of Russia in national extra-EU imports	
	Petroleum oils	Natural gas
Belgium	0-25	0-25
Bulgaria	75-100	75-100
Czechia	25-50	75-100
Denmark	0-25	0-25
Germany	25-50	25-50
Estonia	0-25	75-100
Ireland	0-25	0-25
Greece	0-25	25-50
Spain	0-25	0-25
France	0-25	25-50
Croatia	0-25	0-25
Italy	0-25	25-50
Cyprus	0-25	n.a.
Latvia	n.a.	75-100
Lithuania	50-75	25-50
Luxembourg	n.a.	n.a.
Hungary	75-100	75-100
Malta	0-25	0-25
Netherlands	25-50	0-25
Austria	0-25	75-100
Poland	50-75	50-75
Portugal	0-25	0-25
Romania	25-50	75-100
Slovenia	n.a.	75-100
Slovakia	75-100	75-100
Finland	75-100	75-100
Sweden	0-25	50-75

Πηγή: Eurostat

4.2 Η σημασία της ενεργειακής εξάρτησης

Το εμπόριο ενεργειακών πόρων, πρωτίστως φυσικού αερίου και δευτερευόντως πετρελαίου, αποτελεί ένα θεμελιώδες στοιχείο των σχέσεων ανάμεσα στις Βρυξέλλες και τη Μόσχα. Στην πραγματικότητα οι ενεργειακές σχέσεις μεταξύ Ευρώπης και Ρωσίας δεν είναι ένα πρόσφατο φαινόμενο αλλά έχει μία διάρκεια δεκαετιών. Για πρώτη φορά στην Ευρώπη άρχισε να διοχετεύεται φυσικό αέριο από την Σοβιετική Ένωση κατά την δεκαετία του 1960, αρχικά στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες βρίσκονταν εντός της σφαίρας επιρροής της Μόσχας, αλλά στη συνέχεια και στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Η πετρελαϊκή κρίση μάλιστα στη δεκαετία του 1970 εντατικοποίησε τις ενεργειακές σχέσεις Ευρώπης-Σοβιετικής Ένωσης. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η Ρωσία, ως διάδοχος της, συνέχισε να προμηθεύει την Ευρώπη με μεγάλες ποσότητες φυσικού αερίου και άλλων ενεργειακών πόρων (Siddi, 2018).

Ωστόσο, το εμπόριο που αφορά την ενέργεια ανάμεσα στην Ευρώπη και την Ρωσία δεν συνιστά ένα απλά οικονομικό και εμπορικό ζήτημα, καθώς η Μόσχα μεθοδικά έχει πολιτικοποιήσει τις εξαγωγές ιδίως φυσικού αερίου. Σε αντίθεση με την ΕΕ, όπου οι ενεργειακοί πόροι αντιμετωπίζονται ως εμπορεύσιμα αγαθά στο πλαίσιο μιας φιλελεύθερης οικονομίας όπου κυριαρχούν οι μηχανισμοί της αγοράς, η Ρωσία κρατικοποίησε τις μεγαλύτερες εταιρείες της Ρωσίας και κατέστησε τους ενεργειακούς κολοσσούς αυτούς - και ιδιαίτερα την Gazprom - μέρος της εξωτερικής της πολιτικής. Πράγματι, η Μόσχα αξιοποίησε τους ενεργειακούς της πόρους ως στρατηγικά περιουσιακά στοιχεία προσπαθώντας όχι μόνο να αποκομίσει οικονομικά οφέλη από αυτά, αλλά και να ασκήσει η γεωπολιτική πίεση. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα η Ρωσία επέλεξε να υποβάθμισε και να αποδυναμώσει τα οικονομικά της και εμπορικά της συμφέροντα έτσι ώστε να προωθήσει την ατζέντα της εξωτερικής της πολιτικής χρησιμοποιώντας τις εξαγωγές κυρίως φυσικού αερίου (Romanova, 2016).

Στο πλαίσιο αυτό λοιπόν η Ρωσία αξιοποιεί το γεγονός ότι αποτελεί τον σημαντικότερο προμηθευτή φυσικού αερίου αλλά και πετρελαίου στην ΕΕ. Ο βαθμός της εξάρτησης αυτής μάλιστα σε ορισμένες χώρες είναι ιδιαίτερα υψηλός καθιστώντας τη σχέση εξάρτησης αυτή προβληματική. Επιπρόσθετα, η Ρωσία δεν προμηθεύει την ΕΕ

μόνο με τις μεγαλύτερες ποσότητες ενεργειακών προϊόντων αλλά ταυτόχρονα και με τις χαμηλότερες τιμές σε σχέση με τους άλλους προμηθευτές. Το γεγονός αυτό υπονόμει την προσπάθεια υποκατάστασης των ρωσικών ενεργειακών πόρων. Παράλληλα, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η ενέργεια συνιστά ένα ζήτημα στρατηγικής σημασίας για τα κράτη μέλη της ΕΕ, διαχρονικά επιχειρούσαν να διευθετήσουν την ενεργειακή τους ασφάλεια σε διακρατικό επίπεδο παρά ενιαία. Έτσι, ουσιαστικά η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ είχε αποδυναμωθεί (Bartuška et al., 2019).

Με βάση τα παραπάνω προκύπτει ότι ένα θεμελιώδες ζήτημα για την ΕΕ είναι η ενεργειακή ασφάλεια των κρατών μελών της. Το ζήτημα αυτό, το οποίο άπτεται του σταθερού, συνεπούς και προσιτού εφοδιασμού των κρατών-μελών με ενεργειακούς πόρους, άρχισε να γίνεται ιδιαίτερα εμφανές το 2009 και το 2014 εξαιτίας της τότε διαμάχης Ρωσίας-Ουκρανίας, η οποία είχε οδηγήσει σε διακοπή της ροής φυσικού αερίου προς την Ευρώπη. Ύστερα από το πρώτο σοκ αυτό τα κράτη μέλη της ΕΕ και η ίδια η ΕΕ κατέβαλαν μεγαλύτερες προσπάθειες σχετικά με την διαφοροποίηση των προμηθευτών των βασικών ενεργειακών πόρων που χρησιμοποιούσαν, την ανάδειξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της αγοράς ενέργειας και την αντιμετώπιση των διαφόρων στρεβλώσεων κτλ. (Chyon et al., 2021). Πιο πρόσφατα η ο πόλεμος στην Ουκρανία και τα παρεπόμενα του ανέδειξαν ακόμη περισσότερο το πρόβλημα της εξάρτησης των κρατών μελών της ΕΕ από το ρωσικό φυσικό αέριο και πετρέλαιο. Η ΕΕ είχε πάρει διάφορες πρωτοβουλίες οι οποίες θα οδηγούσαν στην ενίσχυση της ενεργειακής της ασφάλειας και στην άμβλυνση της εξάρτησης της από την ρωσική ενέργεια. Εντούτοις οι πρωτοβουλίες αυτές προέβλεπαν ένα περισσότερο μακροπρόθεσμο πλαίσιο, το οποίο έχει ανατραπεί δεδομένης της προσπάθειας της ΕΕ να περιορίσει άμεσα τις προμήθειες ενέργειας από την Ρωσία (Lasse, 2022).

Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι η ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ από την Ρωσία και ο συγκρουσιακός της χαρακτήρας συνιστά μόνο το πρώτο επίπεδο ανάλυσης των ενεργειακών σχέσεων μεταξύ Ευρώπης και Ρωσίας. Σε ένα δεύτερο επίπεδο ανάλυσης προκύπτει ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ αποτελούν μια πολύ σημαντική αγορά για τις εξαγωγές των ενεργειακών πόρων της Ρωσίας. Κατά συνέπεια, η εξάρτηση δεν είναι μονομερής αλλά εμφανίζει σε μεγάλο βαθμό και τα χαρακτηριστικά μιας

αλληλεξάρτησης. Από τη μία πλευρά τα κράτη μέλη της ΕΕ είναι ευάλωτα στις πρακτικές και τις πολιτικές της Μόσχας, οι οποίες προσδιορίζουν τους όρους κάτω από τους οποίους διεξάγεται το εμπόριο φυσικού αερίου και πετρελαίου, ενώ από την άλλη πλευρά οι ρωσικές εταιρείες είναι ευάλωτες απέναντι στις εξαγωγές τους στην Ευρώπη καθώς αυτές αντιστοιχούν σε ένα πολύ μεγάλο μέρος των εσόδων τους (Proedrou, 2007).

4.3 Μέτρα για την μείωση της ενεργειακής εξάρτησης

Δεδομένης της μεγάλης εξάρτησης της ΕΕ από το ρωσικό φυσικό αέριο αλλά και πετρέλαιο, έχουν προταθεί διάφορα μέτρα τα οποία θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε άμεση μείωση της των εισαγωγών ενεργειακών πόρων από τη Ρωσία, όπως τα ακόλουθα (International Energy Agency, 2022a,b).

Πρώτον, καμία νέα σύμβαση προμήθειας φυσικού αερίου με τη Ρωσία. Κατά το επόμενο διάστημα που αφορά το 2022, συμβάσεις εισαγωγής φυσικού αερίου με την Gazprom που καλύπτουν περισσότερα από 15 bcm ετησίως και αντιστοιχούν σε περίπου 12% των προμηθειών φυσικού αερίου της εταιρείας προς την ΕΕ λήγουν. Συνολικά, συμβάσεις με την Gazprom καλύπτουν σχεδόν 40 bcm ετησίως πρόκειται να λήξουν μέχρι το τέλος αυτής της δεκαετίας. Αυτό δίνει στην ΕΕ ένα παράθυρο ευκαιρίας για να διαφοροποιήσει σημαντικά τις προμήθειες φυσικού αερίου και να προχωρήσει σε συμβάσεις με άλλες πηγές.

Δεύτερον, αντικατάσταση του ρωσικού φυσικού αερίου με LNG. Η ΕΕ θα μπορούσε θεωρητικά να αυξήσει τις βραχυπρόθεσμες εισαγωγές LNG κατά περίπου 60 bcm, σε σύγκριση με τα μέσα επίπεδα το 2021. Ωστόσο, δεδομένου ότι οι αγορές LNG είναι εξαιρετικά στενές αυτό θα σήμαινε και πολύ υψηλές τιμές. Η προμήθεια LNG μπορεί να διευκολυνθεί με ενισχυμένο διάλογο με τους εξαγωγείς LNG, αυξημένη διαφάνεια και αποτελεσματική χρήση της χωρητικότητας των τερματικών σταθμών επαν-αεριοποίησης LNG.

Τρίτον, εισαγωγή ελάχιστων υποχρεώσεων αποθήκευσης φυσικού αερίου για την ενίσχυση της αγοράς. Η αποθήκευση φυσικού αερίου διαδραματίζει βασικό ρόλο στην κάλυψη των εποχικών μεταβολών και απροσδόκητων γεγονότων. Η αξία της ασφάλειας που παρέχεται από την αποθήκευση αερίου είναι ακόμη μεγαλύτερη σε μια εποχή γεωπολιτικών εντάσεων.

Τέταρτον, επιτάχυνση της ανάπτυξης νέων έργων αιολικής και ηλιακής ενέργειας. Μια συντονισμένη πολιτική προσπάθεια για την επίσπευση της περαιτέρω αύξησης της δυναμικότητας ανανεώσιμων πηγών ενέργειας θα μπορούσε να αποφέρει σημαντικά αποτελέσματα στα επόμενα χρόνια, λ.χ. αποσαφήνιση και απλούστευση διαδικασιών αδειοδότησης. Οι καιρικές συνθήκες άλλωστε αναμένεται να αυξήσουν την παραγωγή της ΕΕ από αυτές τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Πέμπτο, μεγιστοποίηση την παραγωγής βιοενέργειας και πυρηνικής ενέργειας. Η πυρηνική ενέργεια είναι η μεγαλύτερη πηγή ηλεκτρικής ενέργειας χαμηλών εκπομπών στην ΕΕ, αλλά αρκετοί αντιδραστήρες τέθηκαν εκτός σύνδεσης για έλεγχο συντήρησης και ασφάλειας το 2021. Ένας νέος γύρος κλεισίματος αντιδραστήρων, ωστόσο, θα μείωνε αυτή την ανάκαμψη της παραγωγής. Μια προσωρινή καθυστέρηση αυτού του κλεισίματος θα μπορούσε να μειώσει τη ζήτηση φυσικού αερίου της ΕΕ κατά σχεδόν 1 bcm το μήνα.

Έκτο, θέσπιση βραχυπρόθεσμων μέτρων για την προστασία των ευάλωτων καταναλωτών ηλεκτρικής ενέργειας από υψηλές τιμές. Με τη σημερινή σχεδίαση της αγοράς, οι υψηλές τιμές του φυσικού αερίου στην ΕΕ οδηγούν σε υψηλές τιμές ηλεκτρικής ενέργειας με τρόπους που μπορούν να οδηγήσουν σε απροσδόκητα κέρδη για τις εταιρείες. Αυτό έχει σημαντικές επιπτώσεις για την οικονομική προσιτότητα της ηλεκτρικής ενέργειας.

Έβδομο, επιτάχυνση της αντικατάστασης των λεβήτων με αντλίες θερμότητας. Οι αντλίες θερμότητας προσφέρουν έναν πολύ αποδοτικό και οικονομικό τρόπο για τη θέρμανση των σπιτιών, αντικαθιστώντας λέβητες που χρησιμοποιούν αέριο ή άλλα ορυκτά καύσιμα. Ο διπλασιασμός των σημερινών ρυθμών εγκατάστασης αντλιών θερμότητας στην ΕΕ θα εξοικονομούσε επιπλέον 2 bcm χρήσης φυσικού αερίου.

Όγδοο, επιτάχυνση των βελτιώσεων ενεργειακής απόδοσης στα κτίρια και τη βιομηχανία. Η ενεργειακή απόδοση είναι ένα ισχυρό εργαλείο για την μετάβαση στην καθαρή ενέργεια, αλλά συχνά χρειάζεται χρόνος για να παραχθούν σημαντικά αποτελέσματα. Επί του παρόντος, μόνο το 1% περίπου του κτιριακού αποθέματος της ΕΕ ανακαινίζεται κάθε χρόνο. Η επιτάχυνση όμως της ενεργειακής αναβάθμισης κτιρίων θα εξοικονομούσε περισσότερο από 1 bcm χρήσης φυσικού αερίου.

Τα μέτρα για τον περιορισμό της κατανάλωσης του πετρελαίου και άρα της μείωσης του βαθμού εξάρτησης της ΕΕ από τη Ρωσία περιλαμβάνουν την μείωση των ορίων ταχύτητας στους αυτοκινητόδρομους, την επέκταση της τηλεργασίας, την υιοθέτηση μέτρων απαγόρευσης της κυκλοφορίας οχημάτων στις πόλεις τις Κυριακές, την προώθηση των μέσων μαζικής μεταφοράς, του ποδηλάτου και άλλων εναλλακτικών μορφών μετακίνησης, τον περιορισμό της χρήσης των αυτοκινήτων, την προώθηση της έννοιας του διαμοιρασμού αυτοκινήτων, την ενίσχυση της αποδοτικής οδήγησης, την αντικατάσταση των αεροπορικών μεταφορών με υψηλής ταχύτητας σιδηροδρομικές μεταφορές, την αποφυγή αεροπορικών ταξιδίων γεια επαγγελματικούς λόγους όταν αυτό είναι εφικτό, αλλά και η προώθηση ηλεκτρικών και άλλων περισσότερο αποδοτικών οχημάτων

5. Επιπτώσεις στις τιμές ενέργειας και στην αύξηση του πληθωρισμού στα κράτη μέλη της ΕΕ

5.1 Αύξηση τιμής πετρελαίου

Η Ρωσία είναι ένας πολύ σημαντικός παίκτης στις παγκόσμιες αγορές ενέργειας. Η Ρωσία μάλιστα βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στα έσοδα από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, τα οποία το 2021 αποτελούσαν το 45% του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού της χώρας. Συγκεκριμένα, είναι ένας από τους τρεις κορυφαίους παραγωγούς αργού πετρελαίου στον κόσμο, διεκδικώντας την πρώτη θέση με τη Σαουδική Αραβία και τις ΗΠΑ. Το 2021, η ρωσική παραγωγή αργού πετρελαίου έφτασε τα 10,5 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα (bpd), αντιπροσωπεύοντας το 14% της συνολικής παγκόσμιας προσφοράς. Η Ρωσία διαθέτει εγκαταστάσεις παραγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου σε ολόκληρη τη χώρα, αλλά το μεγαλύτερο μέρος των κοιτασμάτων της συγκεντρώνεται στη δυτική και ανατολική Σιβηρία. Το 2021 η Ρωσία εξήγαγε περίπου 4,7 εκατομμύρια bpd αργού πετρελαίου, σε χώρες σε όλο τον κόσμο. Ειδικότερα, η Κίνα είναι ο μεγαλύτερος εισαγωγέας ρωσικού αργού πετρελαίου (1,6 εκατομμύρια bpd), αλλά το μεγαλύτερο μέρος του όγκου των εξαγωγών διοχετεύεται στην Ευρώπη (2,4 εκατομμύρια bpd). Η Ρωσία εξάγει επίσης μεγάλους όγκους αργού πετρελαίου στην Ασία (International Energy Agency, 2022).

Στην ρωσική πετρελαϊκή βιομηχανία οι σημαντικότεροι παίκτες είναι η Rosneft, η οποία είναι κρατική και είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός πετρελαίου στη Ρωσία, η LUKOIL, η οποία είναι η μεγαλύτερη ιδιωτική εταιρεία πετρελαιοειδών στη χώρα, αλλά και η Gazprom Neft, η Surgutneftegaz, η Tatneft και η Russneft που διαθέτουν επίσης σημαντικά περιουσιακά στοιχεία παραγωγής και διύλισης. Η Ρωσία επίσης έχει εκτεταμένη χωρητικότητα αγωγών εξαγωγής αργού πετρελαίου, επιτρέποντάς της να μεταφέρει μεγάλους όγκους απευθείας στην Ευρώπη καθώς και στην Ασία. Είναι ενδεικτικό ότι το σύστημα αγωγών Druzhba μήκους περίπου 5.500 km, το μεγαλύτερο δίκτυο αγωγών στον κόσμο, μεταφέρει 750.000 bpd αργού πετρελαίου απευθείας σε διωλιστήρια στην ανατολική και κεντρική Ευρώπη. παράλληλα, ο αγωγός Ανατολικής

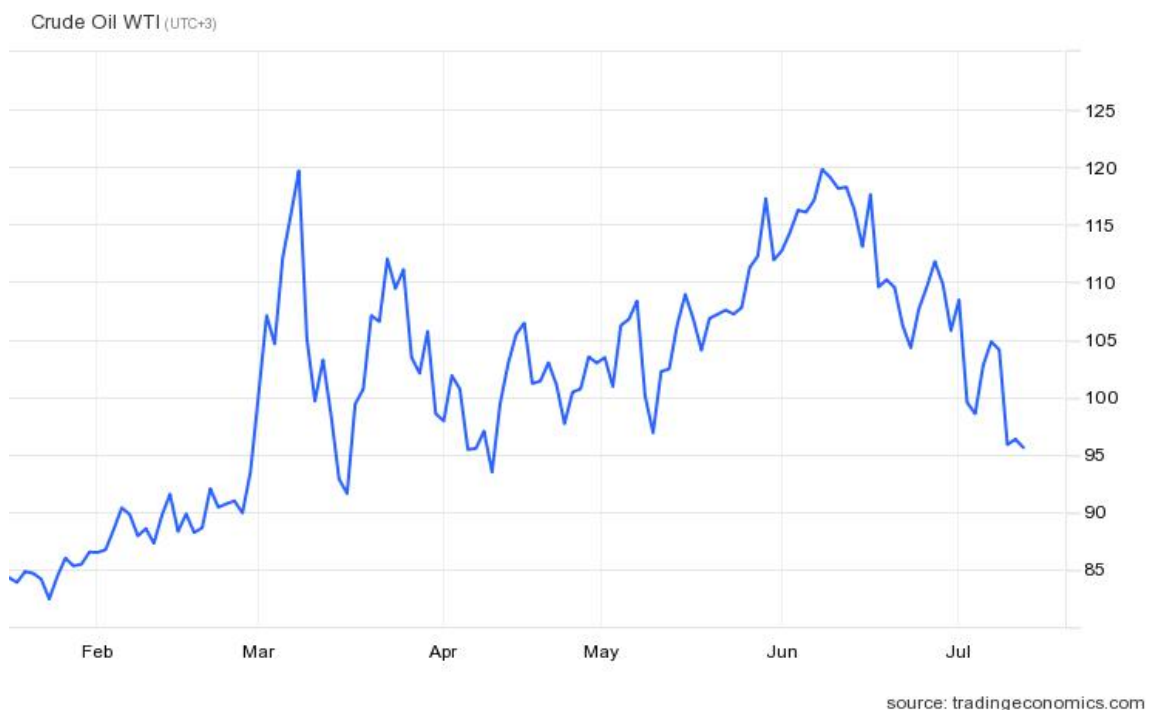
Σιβηρίας-Ειρηνικού Ωκεανού (ESPO), έχει μήκους 4.740 km και μεταφέρει 1,6 εκατομμύρια bpd, στέλνοντας αργό πετρέλαιο απευθείας σε ασιατικές αγορές, όπως η Κίνα και η Ιαπωνία. Είναι σημαντικό ότι ο αγωγός ESPO ήταν μέρος του γενικού ενεργειακού άξονα της Ρωσίας προς την Ασία, δηλαδή μιας στρατηγικής που είχε ως στόχο τη μετατόπιση της εξάρτησης από τις εξαγωγές από την Ευρώπη και στην εκμετάλλευση της αυξανόμενης ασιατικής ζήτησης. Η Ρωσία εξάγει επίσης αργό πετρέλαιο με δεξαμενόπλοια από τα βορειοδυτικά λιμάνια Ust-Luga και Primorsk, καθώς και από το λιμάνι της Μαύρης Θάλασσας Novorossiysk και το λιμάνι Kozmino στην Άπω Ανατολή. Επιπλέον, η Ρωσία εξάγει αργό πετρέλαιο σιδηροδρομικώς (International Energy Agency, 2022).

Στο πλαίσιο αυτό, επί του παρόντος, οι εξαγωγές ενέργειας δεν υπόκεινται σε κυρώσεις στη Ρωσία. Η Ευρώπη αναζητά εναλλακτικές λύσεις, ενώ η Ρωσία εξακολουθεί να είναι σε θέση να βρει αγορές για το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής της. Σαφώς όμως, ο πόλεμος συνεχίζει να αυξάνει την πίεση στο σύστημα. Ορισμένοι αναλυτές λένε ότι ο κίνδυνος διακοπής των προμηθειών δεν έχει ακόμη τιμολογηθεί πλήρως και μπορεί να υπάρξει περαιτέρω ανοδική πορεία. Από την άλλη πλευρά, οι χώρες του ΟΟΣΑ απελευθερώνουν 60 εκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου από τα στρατηγικά τους αποθέματα στην αγορά. Η κίνηση αυτή στοχεύει να αμβλύνει την πίεση των τιμών, ωστόσο, όπως δείχνει η ιστορία, τέτοιες ενέργειες έχουν μόνο βραχύβια και περιορισμένη επίδραση στις τιμές. Το πετρέλαιο που κυκλοφορεί σήμερα θα χρειαστεί να αναπληρωθεί στο εγγύς μέλλον. Ορισμένες κυβερνήσεις ενδέχεται να θεσπίσουν μέτρα για να ελαφρύνουν τους καταναλωτές από αυτήν την αύξηση. Σε πολλές χώρες οι φόροι για τη βενζίνη αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το ήμισυ της τιμής που πληρώνουν οι καταναλωτές στην αντλία, επομένως υπάρχει χώρος για κυβερνητική δράση. Ωστόσο, όλο (ή σχεδόν όλο) αυτό το κόστος θα πρέπει να βαρύνει τους καταναλωτές μελλοντικά. Στην πράξη, φαίνεται ότι διαμορφώνεται μια παρατεταμένη περίοδο ακριβού πετρελαίου (Kolaczowski, 2022).

Σημειώνεται ότι ο δείκτης Crude Oil WTI (USD/Bbl) είναι το πιο διαδεδομένο σημείο αναφοράς των τιμών της αγοράς αργού πετρελαίου, το οποίο υπολογίζεται σε δολάρια ανά Bbl. Ειδικότερα, όπως δείχνει το παρακάτω Γράφημα 8 από την αρχή του

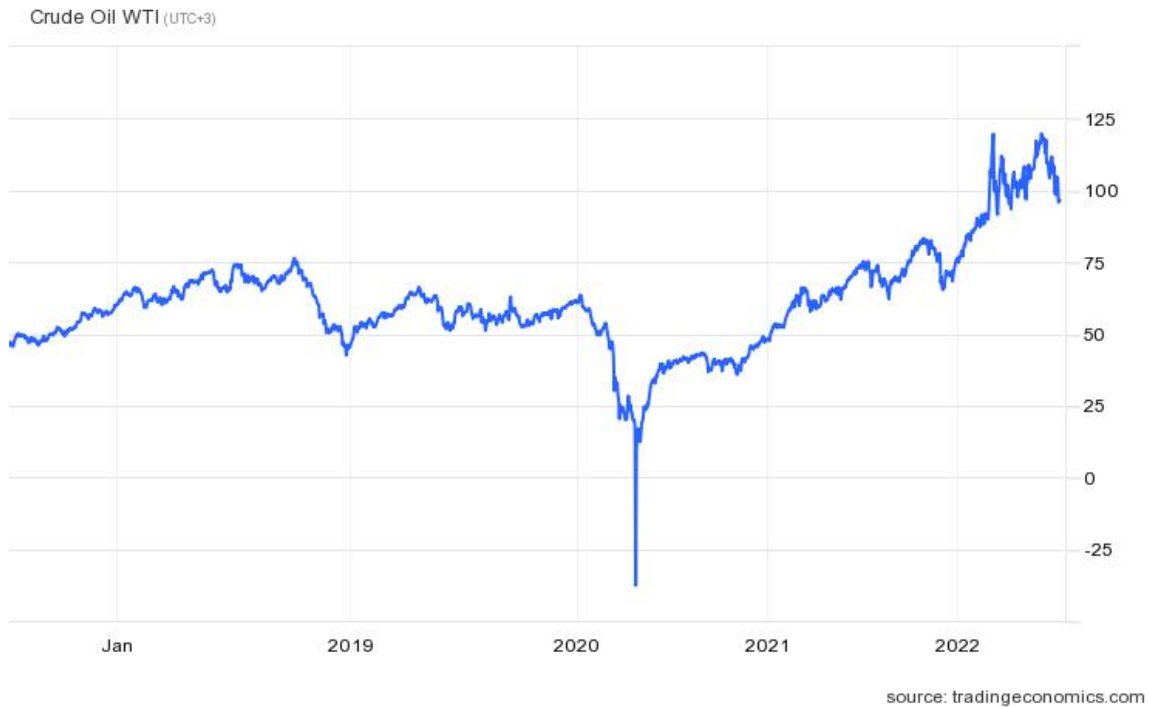
έτους η τιμή Crude Oil WTI αυξήθηκε απότομα μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία κι ύστερα διακυμαίνονταν με μεγάλη ένταση με ανοδική ωστόσο τάση ως τις αρχές Ιουνίου. Έκτοτε, παρατηρείται μια καθοδική τάση. Πράγματι, η τιμή Crude Oil WTI αυξήθηκε απότομα μετά τον Φεβρουάριο του 2022 φτάνοντας στα 119,74 δολάρια στις 8 Μαρτίου και στη συνέχεια ξαναέφτασε στο επίπεδο αυτό φτάνοντας τα 119,5 δολάρια στις 8 Ιουνίου. Σήμερα (14/7) ακολουθώντας μία καθοδική πορεία η τιμή βρίσκεται στα 95,27 δολάρια.

Γράφημα 8. Τιμή Crude Oil WTI έξι μηνών 2022

Στο παρακάτω Γράφημα 9 γίνεται καλύτερα αντιληπτή η αύξηση της τιμής του αργού πετρελαίου καθώς αφορά την εξέλιξη της τιμής Crude Oil κατά τα πέντε τελευταία έτη. Στο Γράφημα αυτό παρατηρείται ότι η τιμή αυτή το 2018 και 2019 ήταν σχετικά σταθερή διακυμαινόμενη μεταξύ των 50 και των 75 δολαρίων, ενώ το 2020 σημείωσε μία τεράστια πτώση εξαιτίας της πανδημίας. Το 2021, υπήρξε μία έντονη ανοδική τάση η οποία τροφοδοτήθηκε περαιτέρω από τον πόλεμο στην Ουκρανία φτάνοντας σε επίπεδα ρεκόρ.

Γράφημα 9. Τιμή Crude Oil WTI πέντε ετών

5.2 Αύξηση τιμής φυσικού αερίου

Η Ρωσία επίσης είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος παραγωγός φυσικού αερίου στον κόσμο, πίσω από τις ΗΠΑ, και έχει τα μεγαλύτερα αποθέματα φυσικού αερίου στον κόσμο. Η Ρωσία όμως είναι ο μεγαλύτερος εξαγωγέας φυσικού αερίου διεθνώς. Το 2021 η χώρα παρήγαγε 762 bcm φυσικού αερίου και εξήγαγε περίπου 210 bcm μέσω αγωγών. Ειδικότερα, η Gazprom και η Novatek είναι οι κύριοι παραγωγοί φυσικού αερίου της Ρωσίας, αλλά πολλές ρωσικές εταιρείες πετρελαίου, συμπεριλαμβανομένης της Rosneft, λειτουργούν επίσης εγκαταστάσεις παραγωγής φυσικού αερίου. Η Gazprom, η οποία είναι κρατική, είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός φυσικού αερίου, αλλά το μερίδιό της στην παραγωγή έχει μειωθεί την τελευταία δεκαετία, καθώς η Novatek και η Rosneft έχουν επεκτείνει την παραγωγική τους ικανότητα. Ωστόσο, η Gazprom εξακολουθούσε να αντιπροσωπεύει το 68% της ρωσικής παραγωγής φυσικού αερίου το 2021. Ιστορικά, η παραγωγή συγκεντρωνόταν στη Δυτική Σιβηρία, αλλά οι επενδύσεις έχουν μετατοπιστεί

την τελευταία δεκαετία στην Ανατολική Σιβηρία και την Άπω Ανατολή, καθώς και στην υπεράκτια Αρκτική (International Energy Agency, 2022).

Η Ρωσία διαθέτει επίσης ένα ευρύ δίκτυο αγωγών εξαγωγής φυσικού αερίου, τόσο μέσω διαμετακομιστικών διαδρομών μέσω Λευκορωσίας και Ουκρανίας, όσο και μέσω αγωγών που στέλνουν φυσικό αέριο απευθείας στην Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένων των αγωγών Nord Stream, Blue Stream και TurkStream. Η Ρωσία μάλιστα ολοκλήρωσε τις εργασίες στον αγωγό Nord Stream II το 2021, αλλά η γερμανική κυβέρνηση αποφάσισε να μην εγκρίνει την πιστοποίηση μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία. Το φυσικό αέριο της Ρωσίας αντιπροσώπευε το 45% των εισαγωγών και σχεδόν το 40% της ζήτησης φυσικού αερίου της ΕΕ το 2021. Το μερίδιο αυτό έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, καθώς η ευρωπαϊκή εγχώρια παραγωγή φυσικού αερίου μειώθηκε. Επιπρόσθετα, στα τέλη του 2019, η Ρωσία εγκαινίασε έναν μεγάλο αγωγό εξαγωγής φυσικού αερίου προς τα ανατολικά, τον αγωγό Power of Siberia μήκους περίπου 3.000 km, ο οποίος έχει χωρητικότητα 38 bcm, προκειμένου να μπορεί να στέλνει φυσικό αέριο από πεδία της Άπω Ανατολής απευθείας στην Κίνα. Το 2021, η Gazprom εξήγαγε πάνω από 10 bcm φυσικού αερίου μέσω του αγωγού Power of Siberia, με τις εξαγωγές να αναμένονται να αυξηθούν σταδιακά στα 38 bcm τα επόμενα χρόνια. Η Ρωσία επιδιώκει επίσης να αναπτύξει τον αγωγό Power of Siberia-2, χωρητικότητας 50 bcm, ο οποίος θα προμηθεύει την Κίνα από τα κοιτάσματα φυσικού αερίου της Δυτικής Σιβηρίας. Όμως, δεν έχουν ακόμη επιτευχθεί συμφωνίες προμήθειας και δεν υπάρχει καμία τελική επενδυτική απόφαση για τον αγωγό. Η ολοκλήρωση και λειτουργία τους όμως θα μείωνε περαιτέρω την εξάρτηση της Ρωσίας από τους ευρωπαίους πελάτες για φυσικό αέριο. Επιπλέον, η Ρωσία επεκτείνει τη χωρητικότητά της σε υγροποιημένο φυσικό αέριο (LNG), προκειμένου να ανταγωνιστεί τις αυξανόμενες εξαγωγές LNG από τις ΗΠΑ, την Αυστραλία και το Κατάρ. Το 2021, η κυβέρνηση δημοσίευσε ένα μακροπρόθεσμο σχέδιο ανάπτυξης LNG, με στόχο εξαγωγές LNG 110-190 bcm/έτος έως το 2025. Το 2021, η Ρωσία εξήγαγε 40 bcm LNG, καθιστώντας την τον 4ο μεγαλύτερο εξαγωγέα LNG στον κόσμο και αντιπροσωπεύοντας περίπου το 8% του παγκόσμιου εφοδιασμού LNG (International Energy Agency, 2022).

Στο πλαίσιο αυτό, εκτός από την ανθρώπινη τραγωδία που προκαλεί, η εισβολή στην Ουκρανία από την Ρωσία στις 24 Φεβρουαρίου πυροδότησε μια μεγάλη ενεργειακή κρίση. Αυτό έχει ευρύτερες αρνητικές επιπτώσεις για την παγκόσμια οικονομία επηρεάζοντας την οικονομική ανάπτυξη και ευνοώντας την αύξηση του πληθωρισμού. Η σύγκρουση στην Ουκρανία έχει προσθέσει περαιτέρω πίεση και αβεβαιότητα σε μια ήδη στενή αγορά φυσικού αερίου. Πράγματι, προμήθεια φυσικού αερίου στην Ευρώπη ήταν ήδη ένα θέμα ανησυχίας από τα μέσα του 2021 καθώς τα επίπεδα των αποθεμάτων ήταν πολύ κάτω του μέσου όρου, ειδικά σε τοποθεσίες άμεσα ή έμμεσα ελεγχόμενες από την Gazprom. Έτσι, οι ευρωπαϊκές τιμές φυσικού αερίου έχουν φτάσει σε υψηλά ρεκόρ όλων των εποχών από την αρχή της σύγκρουσης, καθώς η Ευρώπη προσέλκυσε τεράστιες ροές LNG ως αντιστάθμιση της απότομης μείωσης των παραδόσεων ρωσικού φυσικού αερίου. Η αστάθεια των τιμών έφτασε επίσης σε επίπεδα ρεκόρ ως αποτέλεσμα της πρωτοφανούς αβεβαιότητας. Η Ρωσία άλλωστε ήταν ο μεγαλύτερος προμηθευτής φυσικού αερίου της Ευρώπης λόγω της εξάντλησης της εγχώριας παραγωγής, ενώ η Ουκρανία παρέμεινε κρίσιμης σημασίας για τη διέλευση του ρωσικού φυσικού αερίου στην Ευρώπη παρά την ανάπτυξη εναλλακτικών διαδρομών διαμετακόμισης, αντιπροσωπεύοντας σχεδόν το 7% των παραδόσεων των αγωγών φυσικού αερίου της Ρωσίας στην Ευρώπη το 2021. Ωστόσο, η διαμετακόμιση φυσικού αερίου μέσω της Ουκρανίας παρέμεινε μέχρι στιγμής ανεπηρέαστη από την σύγκρουση, παρά το γεγονός ότι η ίδια η Ουκρανία αντιμετωπίζει διακοπές στον εφοδιασμό που προκλήθηκε από τη ρωσική εισβολή (International Energy Agency Gas Market Report, Q2-2022).

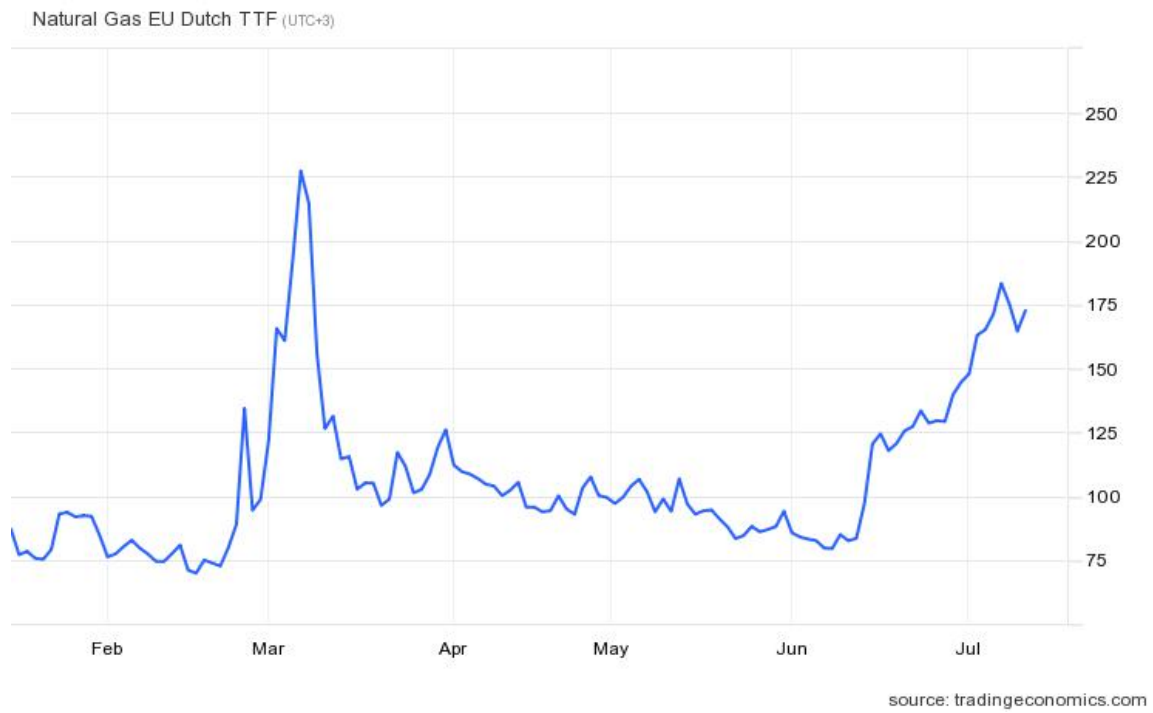
Αν και μέχρι σήμερα δεν υπάρχουν νομικά δεσμευτικοί περιορισμοί εισαγωγής για το ρωσικό φυσικό αέριο στην ΕΕ, ωστόσο υπάρχει εντατική προσπάθεια μείωσης της έκθεσης της ΕΕ στις ρωσικές εισαγωγές ενέργειας. Συγκεκριμένα, εφαρμόζονται μια σειρά μέτρων για τη μείωση του όγκου των εισαγωγών ρωσικού φυσικού αερίου στην Ευρώπη κατά περισσότερο από το 1/3 εντός του 2022. Η μείωση της εξάρτησής της ΕΕ από τον εφοδιασμό φυσικού αερίου από τη Ρωσία όμως, απαιτεί υψηλότερες εισαγωγές LNG προκειμένου να εξισορροπήσουν τις ανάγκες κατανάλωσης και να διασφαλίσουν την πλήρωση των ευρωπαϊκών χώρων αποθήκευσης, με στόχο πλήρωσης τουλάχιστον 80%. Έτσι, αναπόδραστα η τιμή του φυσικού αερίου στην Ευρώπη έχει αυξηθεί. Πιο συγκεκριμένα, στην Ευρώπη, οι μέσες τιμές TTF έφτασαν σε επίπεδα ρεκόρ. Η ισχυρή

αύξηση των τιμών του φυσικού αερίου σημειώθηκε παρά τις σχετικά ήπιες χειμερινές θερμοκρασίες και οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε αναταράξεις από την πλευρά της προσφοράς. Η Ευρώπη επίσης ξεκίνησε την περίοδο υψηλής ζήτησης για θέρμανση με επίπεδα αποθήκευσης φυσικού αερίου 17% χαμηλότερα από τον μέσο όρο της πενταετίας, ασκώντας περεταίρω ανοδική πίεση στις τιμές. Επιπλέον, οι παραδόσεις φυσικού αερίου από τη Ρωσία μειώθηκαν περίπου στο 25% σε ετήσια βάση κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, καθώς η Gazprom μείωσε δραστικά τις βραχυπρόθεσμες πωλήσεις της. Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία στα τέλη Φεβρουαρίου 2022 δημιούργησε μια άνευ προηγουμένου αβεβαιότητα στην αγορά, που τροφοδότησε την αστάθεια και οδήγησε σε επίπεδα ρεκόρ τις τιμές του φυσικού αερίου στην Ευρώπη (International Energy Agency Gas Market Report, Q2-2022).

Σημειώνεται ότι το TTF (Title Transfer Facility) είναι το πιο διαδεδομένο σημείο αναφοράς των τιμών της αγοράς φυσικού αερίου το οποίο υπολογίζεται σε ευρώ ανά μεγαβάτ-ώρα (€/MWh). Ειδικότερα, όπως δείχνει το παρακάτω Γράφημα 10 παρατηρείται από την αρχή του έτους η τιμή TTF αυξήθηκε κατακόρυφα μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία κι ύστερα αποκλιμακώθηκε ως τις αρχές του Ιουνίου, αλλά σε υψηλότερα επίπεδα σε σχέση με τις αρχές του έτους. Έκτοτε παρατηρείται μια εκ νέου άνοδος της τιμής TTF μέχρι και σήμερα. Συγκεκριμένα, το επίπεδο ρεκόρ της τιμής του TTF παρατηρήθηκε στις 7 Μαρτίου του 2022 φτάνοντας τα 227,2 €/MWh ενώ σήμερα (12/7/2022) βρίσκεται στο επίπεδο των 172,61 €/MWh.

Στο παρακάτω Γράφημα 11 γίνεται καλύτερα αντιληπτή η εκτόξευση της τιμής του φυσικού αερίου καθώς αφορά την εξέλιξη του TTF κατά τα πέντε τελευταία έτη. Στο Γράφημα αυτό παρατηρείται ότι η τιμή TTF του 2018, 2019 και 2020 ήταν σε γενικές γραμμές κάτω από την τιμή των 25 €/MWh. Από το 2021 ωστόσο παρατηρείται μία πολύ μεγάλη αύξηση η οποία αποδίδεται στις συνέπειες της πανδημίας του. Είναι ενδεικτικό ότι κατά την περίοδο αυτή το επίπεδο ρεκόρ του TTF παρατηρείται στις 21 Δεκεμβρίου 2021 όπου έφτασε τα 178,52 €/MWh, επιστρέφοντας όμως μέχρι τις αρχές του 2022 σε επίπεδο κάτω των 100 €/MWh.

Γράφημα 10. Τιμή TTF έξι μηνών 2022

Γράφημα 11. Τιμή TTF

5.3 Αύξηση πληθωρισμού

Σε μια οικονομία της αγοράς, οι τιμές των αγαθών και των υπηρεσιών δεν παραμένουν σταθερές αλλά μεταβάλλονται. Οι τιμές άλλωστε καθορίζονται από την προσφορά και τη ζήτηση οι οποίες και αποτελούν τις δυνάμεις που οδηγούν στην εμφάνιση του πληθωριστικού φαινομένου. Ειδικότερα, ο πληθωρισμός ονομάζεται το φαινόμενο εκείνο όπου εκδηλώνεται μια άνοδος του γενικού επιπέδου των τιμών. Το φαινόμενο αυτό διατρέχει ολόκληρη την οικονομία και επηρεάζει την αξία των αγαθών και των υπηρεσιών και κατά συνέπεια το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα και την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών. Έτσι, όταν υπάρχει πληθωρισμός με τις ίδιες χρηματικές μονάδες ένα άτομο μπορεί να αγοράσει πλέον λιγότερα αγαθά. Στο πλαίσιο αυτό για την εκδήλωση του φαινομένου του πληθωρισμού έχουν διατυπωθεί διάφορες θεωρίες και έχουν προκύψει τέσσερις βασικοί τύποι πληθωρισμού: ο *πληθωρισμός ζήτησης* που αναφέρεται στην άνοδο του επιπέδου των τιμών που προκαλείται από την αύξηση της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες, ο *πληθωρισμός κόστους* που αναφέρεται στην άνοδο του επιπέδου των τιμών των παραγωγικών συντελεστών, ο *διαρθρωτικός πληθωρισμός* ο οποίος εκδηλώνεται όταν υπάρχει μια ανισορροπία ανάμεσα στην προσφορά και την ζήτηση εξαιτίας στρεβλώσεων της αγοράς, και ο *εισαγόμενος πληθωρισμός* ο οποίος αναφέρεται στην αύξηση των τιμών που προκύπτει από την αύξηση των τιμών των εισαγόμενων προϊόντων (Γεωργακόπουλος, κ.ά., 1998).

Λαμβάνοντας υπόψη των παραπάνω και την αύξηση της τιμής της ενέργειας ο πόλεμος αναμένεται να ωθήσει τον πληθωρισμό υψηλότερα το 2022 σε σύγκριση με το 2021 στην Ευρώπη, τα ευρωπαϊκά κράτη άλλωστε, όπως προαναφέρθηκε, είναι σημαντικοί εισαγωγείς ρωσικού πετρελαίου και φυσικού αερίου. Στο πλαίσιο αυτό η πρόβλεψη για τον πληθωρισμό τιμών καταναλωτή το 2022 αναθεωρήθηκε προς τα πάνω κατά λόγω των υψηλότερων τιμών ενέργειας, τροφίμων κτλ. Το 2023, ο πληθωρισμός αναμένεται να μειωθεί ως αποτέλεσμα της συσταλτικής νομισματικής πολιτικής. Πράγματι, οι υψηλότερες τιμές των τροφίμων και της ενέργειας θα πλήξουν τα νοικοκυριά στην ΕΕ, ιδιαίτερα τα φτωχότερα. Η Ουκρανία και η Ρωσία είναι κύριοι προμηθευτές ενέργειας και γεωργικών προϊόντων και άρα η τιμή πολλών βασικών προϊόντων που είναι δύσκολο να αντικατασταθούν βραχυπρόθεσμα θα ανέβει. Ο

πληθωρισμός που προκλήθηκε από τον πόλεμο θα μπορούσε να μειώσει την πραγματική ιδιωτική κατανάλωση δυσμενώς στην ΕΕ το 2022, αν και ο αντίκτυπος θα διαφέρει από χώρα σε χώρα. Ο αντίκτυπος αυτός θα γίνει αισθητός περισσότερο σε χώρες όπου η κατανάλωση είναι πιο ευαίσθητη στις τιμές της ενέργειας και των τροφίμων και όπου ένα σχετικά μεγάλο μέρος του πληθυσμού κινδυνεύει από τη φτώχεια. Δεδομένης της αβεβαιότητας γύρω από τον πληθωρισμό, οι τρέχουσες πιέσεις στις τιμές αναμένεται να συνεχιστούν. Η μείωση της γεωργικής παραγωγής στην Ουκρανία και οι κυρώσεις στα ρωσικά γεωργικά προϊόντα, συνεπάγονται ότι οι τιμές των τροφίμων είναι απίθανο να μειωθούν κατά τη διάρκεια του έτους, ενώ για τις τιμές της ενέργειας το πιθανότερο είναι ότι αυτές θα είναι επίμονα υψηλές (European Investment Bank, 2022).

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία, όπως παρουσιάζονται στον παρακάτω Πίνακα 3, το Μάιο του 2022 ο πληθωρισμός ΗΙCΡ στην ΕΕ έφτασε το 8,8%. Σημειώνεται ότι ο ετήσιος πληθωρισμός είναι η μεταβολή του επιπέδου τιμών μεταξύ του τρέχοντος έτους και του προηγούμενου έτους. Μάλιστα, ο δείκτης που προσεγγίζει καλύτερα τις μεταβολές στο χρόνο των τιμών ενός αντιπροσωπευτικού καλαθιού καταναλωτικών αγαθών και υπηρεσιών που χρησιμοποιούνται από τα νοικοκυριά είναι ο Εναρμονισμένος Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΕνΔΤΚ / ΗΙCΡ). Είναι ενδεικτικό ότι ένα χρόνο πριν, την αντίστοιχη περίοδο του Μαΐου του 2021 ο πληθωρισμός ήταν μόλις 2,3%. Ειδικότερα, αν και παρατηρείται ότι υπήρχε ήδη μία αυξητική τάση του πληθωρισμού ακόμη και πριν την εκδήλωση του πολέμου, καθώς το Δεκέμβριο 2021 ο πληθωρισμός έφτανε το 5,3%, μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία υπήρξε μία διαρκής πολύ μεγάλη μηνιαία αύξηση του πληθωρισμού. Ένα βασικό χαρακτηριστικό των πληθωριστικών πιέσεων στα κράτη-μέλη της ΕΕ είναι ότι, αν και όλες οι χώρες βιώνουν μία αύξηση του επιπέδου των τιμών, εν τούτοις η αύξηση του πληθωρισμού εμφανίζει σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών μελών. Ειδικότερα, όπως φαίνεται και στον παρακάτω Πίνακα, η Σλοβακία, η Ρουμανία, η Πολωνία, η Ολλανδία, η Ουγγαρία, η Λιθουανία, η Λετονία, η Κροατία, η Ελλάδα, η Εσθονία, η Τσεχία και η Βουλγαρία αντιμετωπίζουν μία τεράστια έκρηξη του πληθωρισμού η οποία υπερβαίνει το 10%, φτάνοντας στην πιο ακραία περίπτωση στο 20,1% (Εσθονία). Αντίθετα, η αύξηση του πληθωρισμού στο Βέλγιο, τη Δανία, τη Γερμανία, την Ιρλανδία, την Ισπανία, την Γαλλία, την Ιταλία, την Κύπρο, το Λουξεμβούργο, την Μάλτα την Αυστρία, την

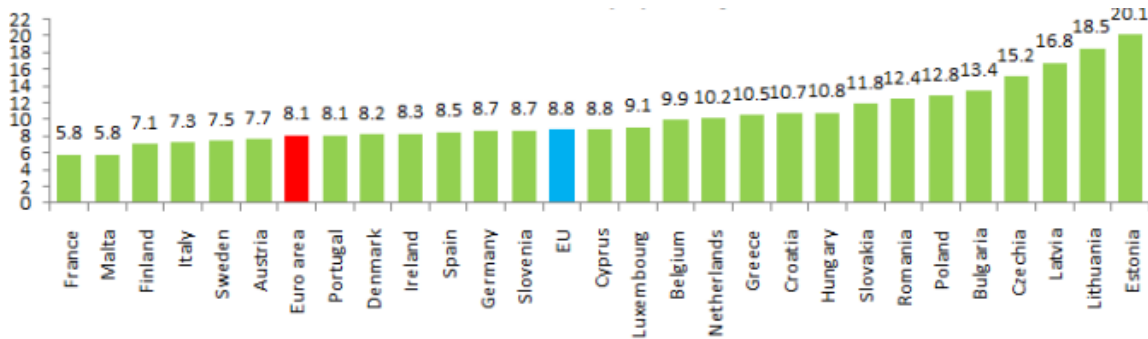
Πορτογαλία, την Σλοβενία, τη Φινλανδία και τη Σουηδία, είναι σαφώς μικρότερη καθώς ο πληθωρισμός κυμαίνεται μεταξύ του 5,8% (Γαλλία) και του 9,9% (Βέλγιο). Οι διαφορές αυτές μεταξύ των χωρών ως προς τον πληθωρισμό αποτυπώνονται καλύτερα στο παρακάτω Γράφημα 12.

Πίνακας 3. Ρυθμοί πληθωρισμού (%) μετρούμενοι με τον ΕνΔΤΚ (HICP)

	Annual rate						
	May 21	Dec 21	Jan 22	Feb 22	Mar 22	Apr 22	May 22
Euro area	2.0	5.0	5.1	5.9	7.4	7.4	8.1
EU	2.3	5.3	5.6	6.2	7.8	8.1	8.8
Belgium	2.5	6.6	8.5	9.5	9.3	9.3	9.9
Bulgaria	2.3	6.6	7.7	8.4	10.5	12.1	13.4
Czechia	2.7	5.4	8.8	10.0	11.9	13.2	15.2
Denmark	1.9	3.4	4.9	5.3	6.0	7.4	8.2
Germany	2.4	5.7	5.1	5.5	7.6	7.8	8.7
Estonia	3.2	12.0	11.0	11.6	14.8	19.1	20.1
Ireland	1.9	5.7	5.0	5.7	6.9	7.3	8.3
Greece	-1.2	4.4	5.5	6.3	8.0	9.1	10.5
Spain	2.4	6.6	6.2	7.6	9.8	8.3	8.5
France	1.8	3.4	3.3	4.2	5.1	5.4	5.8
Croatia	2.4	5.2	5.5	6.3	7.3	9.6	10.7
Italy	1.2	4.2	5.1	6.2	6.8	6.3	7.3
Cyprus	1.5	4.8	5.0	5.8	6.2	8.6	8.8
Latvia	2.6	7.9	7.5	8.8	11.5	13.1	16.8
Lithuania	3.5	10.7	12.3	14.0	15.6	16.6	18.5
Luxembourg	4.0	5.4	4.6	7.8	7.9	9.0	9.1
Hungary	5.3	7.4	7.9	8.4	8.6	9.6	10.8
Malta	0.2	2.6	4.1	4.2	4.5	5.4	5.8
Netherlands	2.0	6.4	7.6	7.3	11.7	11.2	10.2
Austria	3.0	3.8	4.5	5.5	6.6	7.1	7.7
Poland	4.6	8.0	8.7	8.1	10.2	11.4	12.8
Portugal	0.5	2.8	3.4	4.4	5.5	7.4	8.1
Romania	3.2	6.7	7.2	7.9	9.6	11.7	12.4
Slovenia	2.2	5.1	6.0	7.0	6.0	7.4	8.7
Slovakia	2.0	5.1	7.7	8.3	9.6	10.9	11.8
Finland	2.3	3.2	4.1	4.4	5.8	5.8	7.1
Sweden	2.4	4.5	3.9	4.4	6.3	6.6	7.5
Iceland	3.3	3.9	4.3	4.4	5.0	5.6	5.4
Norway	2.8	6.1	3.1	3.5	4.7	5.9	6.2
Switzerland	0.3	1.3	1.4	1.9	2.2	2.3	2.7

Πηγή: Eurostat (2022)

Γράφημα 12. Ρυθμοί πληθωρισμού (%) μετρούμενοι με τον ΕνΔΤΚ (HICP), Μάιος 2022

Πηγή: Eurostat (2022)

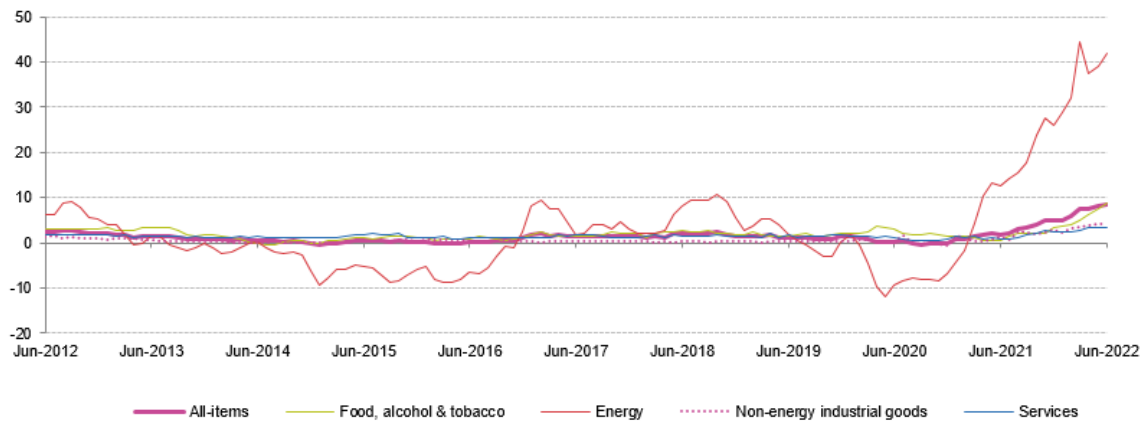
Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat στον Πίνακα 4, οι κύριες συνιστώσες του πληθωρισμού του Μαΐου του 2022 στη ζώνη του ευρώ είναι η ενέργεια (39,1%), ακολουθούμενη από τα τρόφιμα, το αλκοόλ και τον καπνό (7,5%), τα μη ενεργειακά βιομηχανικά αγαθά (4,3%) και υπηρεσίες (3,5%). Το παρακάτω Γράφημα 13 αποτυπώνει και διαγραμματικά τις κύριες συνιστώσες του πληθωρισμού. Τα στοιχεία αυτά υποδεικνύουν ότι η εκτίναξη του πληθωρισμού στην Ευρώπη αποδίδεται κατά κύριο λόγο στην αύξηση των τιμών της ενέργειας, η οποία και συνδέεται με άμεσο τρόπο με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και τα παρεπόμενα της.

Πίνακας 4. Ετήσιος πληθωρισμός της ζώνης του ευρώ και οι κύριες συνιστώσες του, Ιούνιος 2021 και Ιανουάριος - Ιούνιος 2022 (εκτιμώμενος)

	Weight 2022 (%)	Jun 2021	Jan 2022	Feb 2022	Mar 2022	Apr 2022	May 2022	Jun 2022
All-items HICP	1000.0	1.9	5.1	5.9	7.4	7.4	8.1	8.6e
<i>All-items excluding:</i>								
energy	890.7	0.8	2.5	3.1	3.4	4.1	4.6	5.0e
energy, unprocessed food	841.2	0.9	2.4	2.9	3.2	3.9	4.4	4.6e
energy, food, alcohol & tobacco	681.8	0.9	2.3	2.7	3.0	3.5	3.8	3.7e
Food, alcohol & tobacco	208.9	0.5	3.5	4.2	5.0	6.3	7.5	8.9e
processed food, alcohol & tobacco	159.4	0.8	3.0	3.5	4.1	5.4	7.0	8.2e
unprocessed food	49.5	-0.3	5.2	6.2	7.8	9.2	9.0	11.1e
Energy	109.3	12.6	28.8	32.0	44.3	37.5	39.1	41.9e
Non-energy industrial goods	265.2	1.2	2.1	3.1	3.4	3.8	4.2	4.3e
Services	416.7	0.7	2.3	2.5	2.7	3.3	3.5	3.4e

Πηγή: Eurostat (2022)

Γράφημα 13. Ετήσιος πληθωρισμός της ζώνης του ευρώ και οι κύριες συνιστώσες του, Ιούνιος 2012 - Ιούνιος 2022 (εκτιμώμενος)

Πηγή: Eurostat (2022)

Μια ακόμη πτυχή του πληθωρισμού που αναδεικνύει την σημασία της ενέργειας αφορά την ενεργειακή φτώχεια. Ειδικότερα, η ενεργειακή φτώχεια είναι μια σύνθετη και πολύπλευρη πρόκληση. Ειδικότερα, η ενεργειακή φτώχεια ορίζεται συνήθως ως η ανικανότητα των νοικοκυριών να εξασφαλίσουν τις ενεργειακές τους ανάγκες, και συνδέεται με ένα συνδυασμό παραγόντων, δεδομένου ότι οι αιτίες ενεργειακής φτώχειας μπορεί να είναι πολλές. Κατά κανόνα όμως οι πιο συχνά εντοπιζόμενες αιτίες της ενεργειακής φτώχειας είναι το χαμηλό εισόδημα, η χαμηλή ενεργειακή απόδοση των νοικοκυριών και οι υψηλές τιμές ενέργειας. Ειδικότερα, η επίδραση του χαμηλού εισοδήματος στην ενεργειακή φτώχεια είναι προφανής. Το χαμηλό εισόδημα μπορεί να προκύψει από το χαμηλό μισθό, εργασιακή ανασφάλεια, ανεργία, έλλειψη κοινωνικής προστασίας ή συνδυασμό αυτών. Τα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα δυσκολεύονται πολλές φορές να ανταποκριθούν στις δαπάνες για τις ενεργειακές τους ανάγκες (λ.χ. θέρμανση, ηλεκτρισμός). Επιπρόσθετα, η χαμηλή ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, των καυσίμων, και του του χρησιμοποιούμενου εξοπλισμού παίζουν επίσης ρόλο. Οι κατοικίες και οι συσκευές κακής ποιότητας επηρεάζουν την ποσότητα ενέργειας που απαιτείται για ομαλή λειτουργία ενός νοικοκυριού. Τέλος, οι υψηλές τιμές ενέργειας επηρεάζουν σαφώς το αν οι καταναλωτές έχουν πρόσβαση σε επαρκή ενέργεια που μπορεί να εγγυηθεί την ευημερία τους. Το κόστος της ενέργειας ανά νοικοκυριό σχετίζεται με συγκεκριμένες ανάγκες, ενώ οι τιμές της ενέργειας επηρεάζονται από

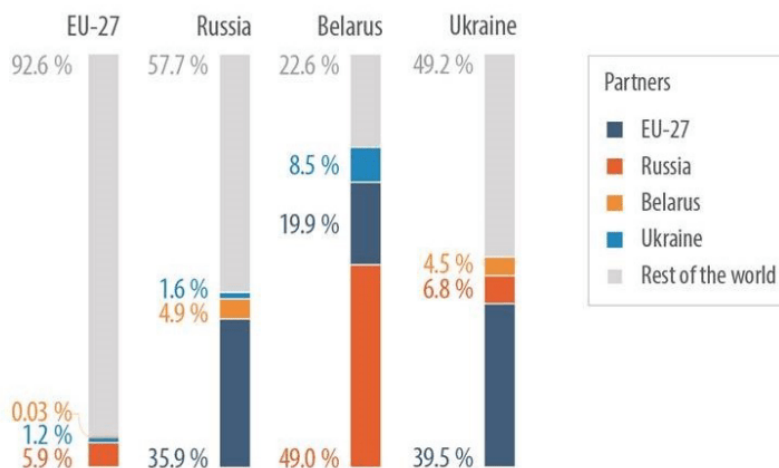
γεωπολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες αλλά και από την κλιματική αλλαγή, καθώς και τις διάφορες ασκούμενες πολιτικές ενέργειας (European commission, 2022).

Η ενεργειακή φτώχεια λοιπόν μπορεί να γίνει κατανοητή ως μια κατάσταση όπου ένα νοικοκυριό δεν μπορεί να καλύψει τις ενεργειακές του ανάγκες. Η κλίμακα της ενεργειακής φτώχειας στην ΕΕ μπορεί να αξιολογηθεί με διάφορους τρόπους. Σύμφωνα με την Eurostat, περίπου 36 εκατομμύρια άνθρωποι στην ΕΕ (8% του πληθυσμού) δεν μπόρεσαν να διατηρήσουν το σπίτι τους επαρκώς ζεστό το 2020. Επιπλέον, περίπου το 6% του πληθυσμού της ΕΕ είχε ληξιπρόθεσμες οφειλές σε λογαριασμούς κοινής ωφελείας και σχεδόν το 13% ζούσε σε κατοικίες με διαρροή, υγρασία ή σήψη το 2019. Σημειώνεται επίσης, ότι το 2018, τα φτωχότερα ευρωπαϊκά νοικοκυριά (δηλαδή το χαμηλότερο εισοδηματικό κλιμάκιο του 10%) δαπάνησαν 8,3% των συνολικών δαπανών τους για ενέργεια. Κατά την τρέχουσα περίοδο μάλιστα η ενεργειακή κρίση που συνδέεται με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, οδηγούν τις τιμές της ενέργειας σε πολύ υψηλά επίπεδα αναγκάζοντας τους καταναλωτές να πληρώνουν μεγαλύτερα χρηματικά ποσά για καύσιμα, θέρμανση και ρεύμα. Όσο μάλιστα οι τιμές φυσικού αερίου και ρεύματος αυξάνονται τόσο επιδεινώνεται η ενεργειακή φτώχεια στην ΕΕ. Η ενεργειακή φτώχεια αυτή αναμένεται να έχει ακόμη πιο αρνητικό αντίκτυπο στην υγεία, την ευημερία, την κοινωνική ένταξη και την ποιότητα ζωής στην Ευρώπη. Οι άνθρωποι που πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια υποφέρουν από ανεπαρκή συνθήκες υγιεινής, όπως ακατάλληλες εσωτερικές θερμοκρασίες (πολύ ζεστές ή πολύ κρύες), ελλιπής ποιότητα αέρα και έκθεση σε επιβλαβείς χημικές ουσίες και υλικά, που μπορεί να οδηγήσουν σε χαμηλότερη παραγωγικότητα, προβλήματα υγείας και υψηλότερη θνησιμότητα. Οι ενεργειακά φτωχοί βιώνουν επίσης σημαντικό ψυχολογικό στρες (Widuto, 2022).

6. Εμπορικές σχέσεις κρατών μελών της ΕΕ με τη Ρωσία και την Ουκρανία

Οι εμπορικές σχέσεις της ΕΕ με την Ρωσία, την Ουκρανία αλλά και την επίσης εμπλεκόμενη Λευκορωσία, αποτυπώνεται στο παρακάτω Γράφημα. Ειδικότερα στο Γράφημα 14 αυτό γίνεται αντιληπτό ότι συνολικά η ΕΕ δεν έχει μεγάλη εξάρτηση από την Ρωσία σε εμπορικό επίπεδο καθώς οι εμπορικές τους σχέσεις αντιστοιχούν στο 5,9% του συνολικού εμπορίου της ΕΕ (εξαγωγές μείον εισαγωγές). Τα αντίστοιχα μεγέθη της Ουκρανίας και της Λευκορωσίας είναι ακόμα μικρότερα καθώς αντιστοιχούν στο 1,2% και στο 0,03%. Από την πλευρά της Ρωσίας διαμορφώνεται μία διαφορετική εικόνα καθώς η ΕΕ αποτελεί έναν θεμελιώδη εμπορικό εταίρο για τη Ρωσία αφού το 35,9% του εμπορίου της διεξάγεται με τα κράτη-μέλη της ΕΕ. Τα αντίστοιχα ποσοστά της Ουκρανίας και της Λευκορωσίας είναι 4,9% και 1,6%. Το εμπόριο της Ουκρανίας φαίνεται επίσης να εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την ΕΕ, η οποία και είναι ο βασικός της εμπορικός εταίρος με ποσοστό 39,5%, ενώ το εμπόριο με την Ρωσία αφορά το 6,8% του συνολικού εμπορίου της Ουκρανίας και με τη Λευκορωσία το 4,5%. Τέλος, η Λευκορωσία είναι μία χώρα που εμπορικά συνδέεται κατά κύριο λόγο με την Ρωσία, καθώς οι μεταξύ τους εμπορικές σχέσεις αντιστοιχούν στο 49%, ενώ το εμπόριο με την ΕΕ περιορίζεται στο 19,9% και με την Ουκρανία στο 8,5%.

Γράφημα 14. Μερίδια εμπορίου μεταξύ εμπορικών εταίρων, 2021

Πηγή: <https://epthinktank.eu/2022/05/16/russias-war-on-ukraine-eu-trade-policy/>

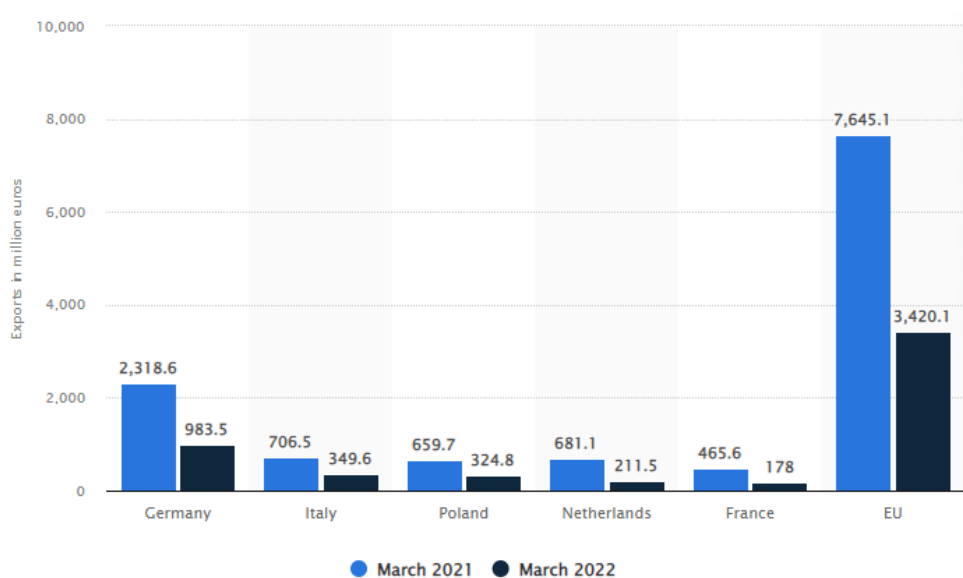
6.1 Εμπορικές σχέσεις με τη Ρωσία

Μέχρι τον Φεβρουάριο του 2022, η Ρωσία ήταν ένας από τους κύριους εμπορικούς εταίρους της ΕΕ. Αναλυτικότερα, από το 1997, οι πολιτικές και οικονομικές σχέσεις της ΕΕ με τη Ρωσία βασίζονται σε μια διμερή συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας. Μέρος της εταιρικής αυτής σχέσης σχετίζεται με το εμπόριο και στοχεύει στην προώθηση του διμερούς εμπορίου και των επενδύσεων, καθώς και στην ανάπτυξη αμοιβαία επωφελών οικονομικών σχέσεων. Από το 2012, όταν η Ρωσία προσχώρησε στον ΠΟΕ, οι εμπορικές σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας πλαισιώνονται επίσης και από τους πολυμερείς κανόνες του ΠΟΕ. Από το 2014, η παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία και ο αποσταθεροποιητικός της ρόλος στην ανατολική Ουκρανία έχουν επηρεάσει σοβαρά τις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας. Ως αποτέλεσμα, ορισμένοι από τους μηχανισμούς συνεργασίας, μεταξύ άλλων στον τομέα του εμπορίου, έχουν ανασταλεί. Μετά από την ρωσική εισβολή στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022, η ΕΕ έχει υιοθετήσει εκτεταμένες κυρώσεις για τη ρωσική οικονομία (European Commission, 2022).

Το 2021, η Ρωσία ήταν ο πέμπτος μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της ΕΕ, αντιπροσωπεύοντας το 5,8% του συνολικού εμπορίου αγαθών της ΕΕ με τον υπόλοιπο κόσμο. Το 2020, η ΕΕ ήταν ο πρώτος εμπορικός εταίρος της Ρωσίας, αντιπροσωπεύοντας το 37,3% του συνολικού εμπορίου αγαθών της χώρας με τον υπόλοιπο κόσμο. Το 36,5% των εισαγωγών της Ρωσίας προέρχονταν από την ΕΕ και το 37,9% των εξαγωγών της διοχετεύονταν στην ΕΕ. Το 2021, το συνολικό εμπόριο αγαθών μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας ανήλθε σε 257,5 δισεκατομμύρια ευρώ. Οι εισαγωγές της ΕΕ ανήλθαν σε 158,5 δισεκατομμύρια ευρώ. Ειδικότερα, στις εισαγωγές κυριαρχούσαν τα καύσιμα και τα προϊόντα εξόρυξης (98,9 δισεκατομμύρια ευρώ, 62%), το ξύλο (3,16 δισεκατομμύρια ευρώ, 2,0%), ο σίδηρος και ο χάλυβας (7,4 δισεκατομμύρια ευρώ, 4,7%) και τα λιπάσματα (1,78 δισ., 1,1%). Οι εξαγωγές της ΕΕ στην Ρωσία το 2021 ανήλθαν συνολικά σε 99,0 δισεκατομμύρια ευρώ. Σε αυτές κυριαρχούσαν τα μηχανήματα και ο εξοπλισμός (19,5 δισεκατομμύρια ευρώ, 19,7%), τα μηχανοκίνητα οχήματα (8,95 δισεκατομμύρια ευρώ, 9%), τα φαρμακευτικά προϊόντα (8,1 δισεκατομμύρια ευρώ, 8,1%), ο ηλεκτρικός εξοπλισμός και τα μηχανήματα (7,57 δισεκατομμύρια ευρώ, 7,6%), καθώς και τα

πλαστικά (4,38 δισ. ευρώ, 4,3%). Το αμφίδρομο εμπόριο υπηρεσιών μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας το 2020 ανήλθε σε 29,4 δισεκατομμύρια ευρώ, με τις εισαγωγές υπηρεσιών της ΕΕ από τη Ρωσία να αντιπροσωπεύουν 8,9 δισεκατομμύρια ευρώ και τις εξαγωγές υπηρεσιών προς τη Ρωσία να ανέρχονται σε 20,5 δισεκατομμύρια ευρώ. Το 2019, η ΕΕ ήταν ο μεγαλύτερος επενδυτής στη Ρωσία. Το εξωτερικό απόθεμα ξένων άμεσων επενδύσεων (ΑΞΕ) της ΕΕ στη Ρωσία το 2019 ανήλθε σε 311,4 δισεκατομμύρια ευρώ, ενώ το απόθεμα ξένων επενδύσεων της Ρωσίας στην ΕΕ εκτιμήθηκε σε 136 δισεκατομμύρια ευρώ (European Commission, 2022). Ως αποτέλεσμα ωστόσο της διάρρηξης των πολιτικών, οικονομικών και εμπορικών σχέσεων ΕΕ και Ρωσίας μετά την εισβολή της δεύτερης στην Ουκρανία και την σειρά κυρώσεων που έχουν επιβληθεί εκ μέρους της ΕΕ, αναμένεται συρρίκνωση του διμερούς εμπορίου. Αν και δεν υπάρχουν ακόμα πρόσφατα επικαιροποιημένα στοιχεία το παρακάτω Γράφημα 15 δείχνει ότι οι εξαγωγές των κρατών μελών της ΕΕ στην Ρωσία τον Μάρτιο του 2022, σε σύγκριση με τον αντίστοιχο μήνα του 2021, παρουσιάζουν μία τεράστια πτώση από 7,6 δισεκατομμύρια ευρώ σε 3,4 δισεκατομμύρια ευρώ. Το μοτίβο αυτό μάλιστα παρατηρείται και στις στους σημαντικότερους εξαγωγείς προς την Ρωσία όπως η Γερμανία, η Ιταλία, η Πολωνία, η Ολλανδία και η Γαλλία.

Γράφημα 15. Αξία εξαγωγών από την ΕΕ στη Ρωσία, Μάρτιος 2021-Μάρτιο 2022

Πηγή: <https://www.statista.com/statistics/1307981/eu-exports-to-russia-by-country/>

Ως προς τα επιμέρους στοιχεία που δείχνουν τις εισαγωγές και εξαγωγές αγαθών από τη Ρωσία ανά κράτος μέλος οι παρακάτω Πίνακες καταγράφουν τις διμερείς εμπορικές σχέσεις για το 2021, όπου και υπάρχουν τα πιο πρόσφατα δημοσιευμένα στοιχεία. Αναλυτικότερα, ως προς τις εισαγωγές στον Πίνακα 5 παρατηρείται ότι σε ένα μικρό αριθμό ευρωπαϊκών χωρών η Ρωσία συνιστά μία σημαντικότερη πηγή εισαγωγών εκτός ΕΕ, η οποία ξεπερνάει το 35% (Λετονία, Λιθουανία, Εσθονία, Φινλανδία). Η Ρωσία συνιστά επίσης μία βασική πηγή εισαγωγών για χώρες όπως η Πολωνία, η Ελλάδα, η Σλοβακία, η Ρουμανία και η Βουλγαρία. Σημειώνεται επίσης ότι ως προς την αξία των εισαγωγών, οι τρεις μεγαλύτεροι εισαγωγείς από τη Ρωσία στην ΕΕ ήταν η Γερμανία (28.856 εκατ. ευρώ), η Ολλανδία (26.684 εκατ. ευρώ) και η Πολωνία (16.725 εκατ. ευρώ), με τα αντίστοιχα ποσοστά τους ως προς το σύνολο των εισαγωγών να διαμορφώνονται σε 6,6%, 7,1% και 17,1%.

Πίνακας 5. Εισαγωγές αγαθών από την Ρωσία στην ΕΕ, 2021

	€ million	% of Russia in extra EU imports
Germany	28 856	6.6
Netherlands	26 684	7.1
Poland	16 725	17.1
Italy	13 984	7.0
France	9 299	4.6
Finland	8 550	38.8
Belgium	7 801	4.7
Spain	5 977	3.7
Lithuania	4 582	37.3
Greece	4 297	13.7
Slovakia	4 213	22.0
Hungary	4 131	12.0
Austria	3 692	8.4
Romania	3 160	11.7
Bulgaria	2 980	19.3
Czechia	2 978	6.3
Estonia	2 110	37.8
Latvia	1 983	35.8
Sweden	1 978	3.8
Denmark	1 852	5.5
Portugal	1 068	4.9
Ireland	580	0.9
Croatia	489	6.5
Slovenia	415	1.9
Cyprus	86	2.8
Luxembourg	16	0.7
Malta	9	0.4

Πηγή: Eurostat

Επιπρόσθετα, ως προς τις εξαγωγές ο Πίνακας 6 δείχνει ότι πολύ σημαντικό ποσοστό εξαγωγών προς την Ρωσία έχει η Λετονία 30,4%, η Λιθουανία 25,6%, η Εσθονία 12,8%, η Φιλανδία 12,4%, αλλά και η Πολωνία 11,1%. Οι τρεις μεγαλύτεροι εξαγωγείς στη Ρωσία το 2021 ήταν η Γερμανία (26.774 εκατ. ευρώ), η Πολωνία (8.004 εκατ. ευρώ) και η Ολλανδία (7.967 εκατ. ευρώ).

Πίνακας 6. Εξαγωγές αγαθών στην Ρωσία από την ΕΕ, 2021

	€ million	% of Russia in extra EU exports
Germany	26 774	4.2
Poland	8 004	11.1
Netherlands	7 967	3.7
Italy	7 696	3.1
France	6 392	2.8
Belgium	4 445	2.9
Finland	3 751	12.4
Lithuania	3 749	25.6
Czechia	3 594	9.6
Sweden	2 222	3.0
Spain	2 213	1.8
Austria	2 049	3.9
Latvia	1 931	30.4
Hungary	1 711	6.5
Slovakia	1 345	7.9
Denmark	1 021	2.0
Romania	1 001	5.0
Slovenia	852	5.4
Estonia	772	12.8
Ireland	540	0.5
Bulgaria	433	3.8
Greece	207	1.1
Croatia	204	3.4
Portugal	178	1.0
Luxembourg	155	5.7
Cyprus	61	2.6
Malta	8	0.6

Πηγή: Eurostat

Συνολικά, το εμπορικό ισοζύγιο αγαθών μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και της Ρωσίας δείχνει ότι τέσσερα κράτη μέλη είχαν εμπορικό πλεόνασμα με τη Ρωσία. Το μεγαλύτερο πλεόνασμα κατείχε η Τσεχία (616 εκατ. ευρώ), ακολουθούμενη από τη Σλοβενία (436 εκατ. ευρώ) και τη Σουηδία (244 εκατ. ευρώ). Αντίθετα, υπήρχαν 23 κράτη μέλη που είχαν εμπορικό έλλειμμα με τη Ρωσία. Το μεγαλύτερο έλλειμμα κατείχε η Ολλανδία (18.717 εκατ. ευρώ), ακολουθούμενη από την Πολωνία (8.721 εκατ. ευρώ) και την Ιταλία (6.288 εκατ. ευρώ).

6.2 Εμπορικές σχέσεις με τη Ρωσία και την Ουκρανία

Από την άλλη πλευρά, η Συμφωνία Σύνδεσης Ουκρανίας-ΕΕ, συμπεριλάμβανε και μια ζώνη ελεύθερων συναλλαγών μεταξύ της ΕΕ και της Ουκρανίας, η οποία και αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγματεύσεων μεταξύ 2007 και 2011, και υπογράφηκε το 2014. Η ζώνη αυτή εφαρμόστηκε προσωρινά από την 1η Ιανουαρίου 2016, ενώ η Συμφωνία Σύνδεσης τέθηκε επίσημα σε ισχύ την 1η Σεπτεμβρίου 2017 μετά την επικύρωση από όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ. Η Συμφωνία Σύνδεσης είναι το κύριο εργαλείο για την προσέγγιση της Ουκρανίας και της ΕΕ: προωθεί βαθύτερους πολιτικούς δεσμούς, ισχυρότερους οικονομικούς δεσμούς και τον σεβασμό των κοινών αξιών. Στο πλαίσιο αυτό η ΕΕ χορήγησε στην Ουκρανία εμπορικά προνόμια για πολλά βιομηχανικά αγαθά και γεωργικά προϊόντα (European Commission, 2022b).

Η ΕΕ είναι ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Ουκρανίας, αντιπροσωπεύοντας το 39,5% του εμπορίου της το 2021. Η Ουκρανία είναι ο 15ος μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της ΕΕ, αντιπροσωπεύοντας περίπου το 1,2% του συνολικού εμπορίου της ΕΕ. Το συνολικό εμπόριο μεταξύ της ΕΕ και της Ουκρανίας έφτασε σχεδόν τα 52,4 δισεκατομμύρια ευρώ το 2021, και σχεδόν διπλασιάστηκε από την έναρξη ισχύος της ζώνης ελεύθερων συναλλαγών το 2016. Οι εξαγωγές της Ουκρανίας στην ΕΕ ανήλθαν σε 24,1 δισεκατομμύρια ευρώ το 2021, σημειώνοντας σημαντική αύξηση άνω του 47% σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Οι κύριες εξαγωγές της Ουκρανίας στην ΕΕ είναι σίδηρος και χάλυβας (20,8% των συνολικών εξαγωγών), μεταλλεύματα (12,5%), ζωικά και φυτικά λίπη και έλαια (8,5%), ηλεκτρικά μηχανήματα (7,8%) και δημητριακά (7,3%). Οι εξαγωγές της ΕΕ στην Ουκρανία ανήλθαν σε 28,3 δισεκατομμύρια ευρώ το 2021 και αυξήθηκαν κατά 22,4% σε σχέση το 2020. Οι κύριες εξαγωγές της ΕΕ στην Ουκρανία είναι μηχανήματα (14,8% του συνόλου των εξαγωγών), εξοπλισμός μεταφορών και οχήματα (10,2%), ορυκτά καύσιμα (9,4%), ηλεκτρικά μηχανήματα (9,3%) και φαρμακευτικά προϊόντα (5,9%) (European Commission, 2022b).

Στο πλαίσιο αυτό ως προς τα επιμέρους στοιχεία που δείχνουν τις εισαγωγές και εξαγωγές αγαθών από τη Ουκρανία ανά κράτος μέλος της ΕΕ οι παρακάτω Πίνακες καταγράφουν τις διμερείς εμπορικές σχέσεις για το 2021. Ειδικότερα, ο Πίνακας 7 δείχνει τις εισαγωγές αγαθών από την Ουκρανία ανά κράτος μέλος, όπου φαίνεται

ότι μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ το σημαντικότερο ποσοστό εισαγωγών εκτός ΕΕ, όπου υπερβαίνει το 4% παρατηρείται στην περίπτωση της Πολωνίας, της Ουγγαρίας, της Ρουμανίας της Σλοβακίας, της Βουλγαρίας και της Λετονίας. Η Ουγγαρία (5,7 %) συγκεκριμένα είχε το υψηλότερο μερίδιο εισαγωγών από την Ουκρανία. Οι τρεις μεγαλύτεροι εισαγωγείς σε αξία από την Ουκρανία στην ΕΕ ήταν η Πολωνία (4.188 εκατ. ευρώ), η Ιταλία (3.288 εκατ. ευρώ) και η Ολλανδία (2.465 εκατ. ευρώ).

Πίνακας 7. Εισαγωγές αγαθών από την Ουκρανία στην ΕΕ, 2021

	€ million	% of Ukraine in extra EU imports
Poland	4 188	4.3
Italy	3 288	1.7
Netherlands	2 465	0.7
Germany	2 082	0.5
Hungary	1 955	5.7
Spain	1 528	1.0
Romania	1 341	4.9
Czechia	1 288	2.7
Austria	874	2.0
Slovakia	868	4.5
Bulgaria	836	5.4
France	725	0.4
Belgium	678	0.4
Lithuania	445	3.6
Portugal	297	1.4
Denmark	258	0.8
Latvia	227	4.1
Greece	198	0.6
Slovenia	125	0.6
Estonia	112	2.0
Sweden	92	0.2
Ireland	66	0.1
Finland	59	0.3
Croatia	44	0.6
Cyprus	21	0.7
Luxembourg	13	0.5
Malta	6	0.2

Πηγή: Eurostat

Επιπρόσθετα, ο Πίνακας 8 δείχνει τις εξαγωγές αγαθών προς την Ουκρανία ανά κράτος μέλος. Οι τρεις μεγαλύτεροι εξαγωγείς στην Ουκρανία ήταν η Πολωνία (6.326 εκατ. ευρώ), η Γερμανία (5.499 εκατ. ευρώ) και η Ουγγαρία (2. 934 εκατ. ευρώ). Η

Ουγγαρία (11,1 %) είχε το υψηλότερο μερίδιο εξαγωγών εκτός ΕΕ μεταξύ των κρατών μελών, ακολουθούμενη από την Λιθουανία 9% και Πολωνία 8,8%.

Πίνακας 8. Εξαγωγές αγαθών στην Ουκρανία από την ΕΕ, 2021

	€ million	% of Ukraine in extra EU exports
Poland	6 326	8.8
Germany	5 499	0.9
Hungary	2 934	11.1
Italy	2 113	0.9
Netherlands	1 361	0.6
Lithuania	1 315	9.0
Czechia	1 272	3.4
France	1 207	0.5
Slovakia	776	4.5
Belgium	764	0.5
Romania	684	3.4
Spain	682	0.6
Austria	655	1.2
Sweden	482	0.6
Bulgaria	406	3.6
Denmark	379	0.8
Greece	339	1.8
Latvia	248	3.9
Slovenia	245	1.6
Finland	240	0.8
Estonia	135	2.2
Ireland	91	0.1
Croatia	58	1.0
Portugal	36	0.2
Luxembourg	14	0.5
Cyprus	10	0.4
Malta	5	0.4

Πηγή: Eurostat

Το εμπορικό ισοζύγιο αγαθών μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και της Ουκρανίας δείχνει ότι 16 κράτη μέλη είχαν εμπορικό πλεόνασμα με την Ουκρανία το 2021. Το μεγαλύτερο πλεόνασμα κατείχε η Γερμανία (3 .18 εκατ. ευρώ), ακολουθούμενη από την Πολωνία (2.138 εκατ. ευρώ) και την Ουγγαρία (978 εκατ. ευρώ). Επίσης, υπήρχαν έντεκα κράτη μέλη που είχαν εμπορικό έλλειμμα με την Ουκρανία. Το μεγαλύτερο έλλειμμα κατείχε η Ιταλία (1.175 εκατ. ευρώ), ακολουθούμενη από την Ολλανδία (1.103 εκατ. ευρώ) και την Ισπανία (847 εκατ. ευρώ).

Συμπεράσματα

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022 πυροδότησε μία σειρά εξελίξεων, οι οποίες δεν περιορίστηκαν σε γεωπολιτικό επίπεδο, αλλά υπήρξε μία πολύ μεγάλη διάχυση στην ευρωπαϊκή αλλά και ευρύτερα στην παγκόσμια οικονομία. Στο πλαίσιο αυτό η παρούσα εργασία διερεύνησε τις ποικίλες διαστάσεις των επιπτώσεων του πολέμου αυτού σε οικονομικό επίπεδο. Αναλυτικότερα το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας υπογράμμισε τις ιδιαίτερες σχέσεις μεταξύ Ουκρανίας και Ρωσίας κατά το ιστορικό παρελθόν τους, αλλά και τις εντάσεις μεταξύ των δύο χωρών στην μετα-σοβιετική τους ιστορία. Η κλιμάκωση της αντιπαράθεσης μεταξύ Κιέβου και Μόσχας, ιδιαίτερα μετά την προσάρτηση της Κριμαίας, οδήγησε τελικά στην εκδήλωση του πολέμου και στην εισβολή της Ρωσίας η οποία και συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Στη συνέχεια το δεύτερο κεφάλαιο υποστήριξε ότι οι αναμενόμενες οικονομικές επιπτώσεις του πολέμου για την Ρωσία ενδέχεται να είναι ιδιαίτερα αρνητικές, καθώς φαίνεται ότι η Μόσχα δεν υπολόγισε σωστά τις αντιδράσεις των δυτικών χωρών. Έτσι, η Ρωσία φαίνεται να πορεύεται προς μία οικονομική, πολιτική, τεχνολογική και τραπεζική απομόνωση, ενώ μακροπρόθεσμα φαίνεται ότι θα χάσει τις πολύτιμες για αυτήν ευρωπαϊκές αγορές εξαγωγής των ενεργειακών της πόρων. Οι προβλέψεις λοιπόν σχετικά με τη ρωσική οικονομία είναι αρνητικές καθώς υπογραμμίζουν την πιθανότητα πολύ υψηλού πληθωρισμού αλλά και μεγάλης πτώσης του ΑΕΠ. Οι οικονομικές επιπτώσεις στην Ουκρανία είναι προφανώς πολύ περισσότερο επώδυνες, καθώς ο πόλεμος έχει, όχι μόνο ανθρώπινες απώλειες και δεν δημιουργεί μόνο προσφυγικές ροές, αλλά έχει καταστρέψει σημαντικό μέρος των υποδομών της χώρας και έχει οδηγήσει σε παύση της οικονομικής δραστηριότητας, η οποία αναμένεται να βυθίσει την χώρα σε μία τεράστια ύφεση

Έπειτα, το τρίτο κεφάλαιο υπογράμμισε το γεγονός ότι η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία ενεργοποίησε ένα ψυχροπολεμικό κλίμα μεταξύ της Ρωσίας και της ΕΕ και των ΗΠΑ αλλά και των Συμμάχων τους. Στο πλαίσιο αυτό η ΕΕ και οι ΗΠΑ δεν ενεπλάκησαν άμεσα στην πολεμική σύγκρουση, αλλά προσπάθησαν μέσω μιας ποικιλίας κυρώσεων εναντίον της Ρωσίας να την αποδυναμώσουν. Οι κυρώσεις αυτές αφορούν περιορισμούς σε φυσικά πρόσωπα και εταιρείες, στον χρηματοπιστωτικό κλάδο, τη

μεταφορά τεχνολογίας, το εμπόριο κτλ. Οι κυρώσεις αυτές επιδιώκουν να λειτουργήσουν ως ένας μοχλός οικονομικής πίεσης στη Μόσχα, όμως η αποτελεσματικότητά τους αμφισβητείται. Στη συνέχεια, το τέταρτο κεφάλαιο τεκμηρίωσε, παρέχοντας τα σχετικά στοιχεία, το γεγονός ότι η ΕΕ είναι εξαρτημένη κατά 57,5% από τη Ρωσία ως προς την ικανοποίηση των ενεργειακών της αναγκών. Ένα πολύ σημαντικό ποιοτικό στοιχείο είναι επίσης ότι ο βαθμός εξάρτησης μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ είναι διαφορετικός, προσδίδοντας στις ρωσικές εισαγωγές ενέργειας ένα διαφορετικό ειδικό βάρος για κάθε χώρα. Τα κράτη μέλη της ΕΕ άλλωστε δεν έχουμε ακόμα επιτύχει την επιθυμητή μετάβαση τους σε ένα περισσότερο βιώσιμο ενεργειακό μείγμα, και συνεχίζουν να εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις εισαγωγές φυσικού αερίου και πετρελαίου, καθώς δεν υπάρχει εγχώρια παραγωγή τους στην Ευρώπη. Το μερίδιο μάλιστα της Ρωσίας στις εισαγωγές αυτές την καθιστά τον κύριο προμηθευτή ενεργειακών πόρων και της προσδίδει ιδιαίτερη ισχύ, καθώς η Ευρώπη εφοδιάζονταν ρωσικό φυσικό αέριο κατά 38% περίπου και ρωσικό αργό πετρέλαιο κατά 25% μέχρι και την το ξέσπασμα του πολέμου. Δεδομένης της διαφορετικής φύσης της μεταφοράς και διακίνησης φυσικού αερίου και πετρελαίου, ο μεγαλύτερος βαθμός εξάρτησης παρατηρείται στην περίπτωση του φυσικού αερίου, καθώς είναι περισσότερο δύσκολο να υπάρξει διαφοροποίηση προμηθευτών. Η ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ από την Ρωσία ωστόσο δεν αποτελεί ένα ζήτημα εμπορικής ανισορροπίας, αλλά έχει τεράστιες γεωπολιτικές προεκτάσεις, καθώς η Μόσχα αξιοποιεί την εξάρτηση αυτή προκειμένου να προωθήσει την πολιτική της ατζέντα στην Ευρώπη ασκώντας πιέσεις στα κράτη μέλη και ιδιαίτερα σε εκείνα τα οποία εξαρτώνται περισσότερο από αυτήν. Δεδομένης και της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία ωστόσο, πλέον η ΕΕ συνολικά αλλά και τα επιμέρους τα κράτη-μέλη της, καταβάλλουν μερικές προσπάθειες έτσι ώστε να μειώσουν την ενεργειακή εξάρτηση μέσα από ένα μεγάλο φάσμα μέτρων.

Έπειτα, το πέμπτο κεφάλαιο τεκμηρίωσε ότι απότοκο της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία, σε συνδυασμό και με τις ευρύτερες οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες στην παγκόσμια οικονομία, έχουν οδηγήσει σε αύξηση της τιμής του πετρελαίου και του φυσικού αερίου, καθώς και των τροφίμων, προκαλώντας έτσι μία ταχύτερη αύξηση του πληθωρισμού στην ΕΕ. Πράγματι, δεδομένης της καθοριστικής σημασίας της τιμής της ενέργειας αλλά και των τροφίμων στον Εναρμονισμένο Δείκτη

Τιμών Καταναλωτή, οι πρόσφατες εξελίξεις έχουν οδηγήσει σε μία πολύ μεγάλη αύξηση του επιπέδου των τιμών, η οποία βέβαια είναι διαφορετική μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, στην οποία συνολικά ο πληθωρισμός έχει αυξηθεί κατά 8%. Τέλος, το έκτο κεφάλαιο παρουσίασε το διμερές εμπόριο ανάμεσα στην ΕΕ και τα κράτη-μέλη της από τη μία πλευρά και την Ρωσία και την Ουκρανία από την άλλη. Τα στοιχεία υποδεικνύουν ότι η ΕΕ συνολικά είναι σημαντικότερος εμπορικός εταίρος για την Ρωσία παρά το αντίθετο. Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, ως απότοκο του πολέμου στην Ουκρανία, οι εμπορικές σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας έχουν συρρικνωθεί.

Σε κάθε περίπτωση οι οικονομικές επιπτώσεις του πολέμου στην Ουκρανία για την ΕΕ και τα κράτη-μέλη της δεν μπορούν ακόμη να αξιολογηθούν καθώς ο πόλεμος βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη, και έχει παρέλθει ένα πολύ σύντομο χρονικό διάστημα από την εκδήλωσή του. Είναι σημαντικό επίσης ότι οι επιπτώσεις αυτές δεν θα είναι βραχυπρόθεσμες και δεν αναμένεται να υπάρξει γρήγορη αποκατάσταση της οικονομίας μετά το τέλος του πολέμου. Στην πραγματικότητα, οι επιπτώσεις αυτές θα είναι μακροπρόθεσμες. Κατά την τρέχουσα περίοδο ωστόσο η διερεύνηση των πιθανών οικονομικών επιπτώσεων του πολέμου επιχειρείται μέσα από την διατύπωση σεναρίων σχετικά με την μελλοντική εξέλιξη των οικονομικών συνθηκών. Παρά τους περιορισμούς αυτούς οι οικονομικές επιπτώσεις για την ΕΕ δεν μπορεί παρά να είναι αρνητικές. Βραχυπρόθεσμα μάλιστα, η πιθανότητα πλήρους αποκοπής των κρατών-μελών από το ρωσικό φυσικό αέριο ενδέχεται να δημιουργήσει μία εκρηκτική κατάσταση ως προς την τιμή της ενέργειας συμπαρασύροντας ευρύτερα το επίπεδο τιμών σε πρωτοφανή για την σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία επίπεδα. Από την άλλη πλευρά, αναμένεται να επιταχυνθεί η αλλαγή του ενεργειακού μίγματος στην Ευρώπη, η διαφοροποίηση των πηγών εφοδιασμού της και γενικότερα η μετάβαση της σε μία περισσότερο βιώσιμη κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών. Η κρίση αυτή μάλιστα προέκυψε ακριβώς την περίοδο όπου η ευρωπαϊκή οικονομία ανέκαμπτε από τις επιπτώσεις της πανδημίας του COVID-19. Η αύξηση του πληθωρισμού αναμφίβολα θα μειώσει το διαθέσιμο εισόδημα των ευρωπαίων πολιτών και θα οδηγήσει σε ένα σπιράλ εξελίξεων που θα οδηγήσουν σε οικονομική επιβράδυνση, χωρίς όμως να αποκλείονται και ακόμη δυσμενέστερες εξελίξεις για τις ευρωπαϊκές οικονομίες.

Βιβλιογραφία

Astrov, V., Ghodsi, M., Grieveson, R., Holzner, M., Kochnev, A., Landesmann, M., ... & Bykova, A. (2022). Russia's invasion of Ukraine: assessment of the humanitarian, economic, and financial impact in the short and medium term. *International Economics and Economic Policy*, 1-51.

Bartuška, V., Lang, P., Nosko, A., (2019). The Geopolitics of Energy Security in Europe. Στο *New Perspectives on Shared Security: NATO's Next 70 Years*. (ed. Valášek, T.), Carnegie Europe

Berner, R., Cecchetti, S., Schoenholtz, K. (2022). *Russian sanctions: Some questions and answers*, [online], διαθέσιμο στο <https://joserobertoafonso.com.br/wp-content/uploads/2022/03/voxeu.org-Russian-sanctions-Some-questions-and-answers.pdf>

Bowen, A. (2022). *Russia's War in Ukraine: Military and Intelligence Aspects*. Congressional Research Service, R47068.

Carpenter, T. G. (2022). *Russia- Ukraine Tensions Flared Early in the Post- Soviet Era*. Cato Institute.

Chyong, C. K., Reiner, D., & Aggarwal, D. (2021). Market power and long-term gas contracts: the case of Gazprom in Central and Eastern European Gas Markets. *EPRG Working Paper 2115*

EBRD (2022). *Regional economic prospects the return of runaway prices: dealing with expensive food and energy*.

European Commission (2022). *EU trade relations with Russia. Facts, figures and latest developments*. [online], διαθέσιμο στο https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/russia_en

European Commission (2022). European Economic Forecast: Spring 2022. *Institutional Paper 173*

European Commission (2022). *Introduction to the Energy Poverty Advisory Hub (EPAH) Handbooks: A Guide to Understanding and Addressing Energy Poverty*. Energy Poverty Advisory Hub

European Commission (2022b). *EU trade relations with Ukraine. Facts, figures and latest developments*. [online], διαθέσιμο στο https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en

European Investment Bank (2022). *How bad is the Ukraine war for the European recovery?*. EIB Thematic Studies.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2022). *Κυρώσεις της ΕΕ κατά της Ρωσίας μετά την εισβολή στην Ουκρανία*. [online], Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_el

IEA (2022). *Energy Fact Sheet: Why does Russian oil and gas matter?*. [online], διαθέσιμο στο <https://www.iea.org/articles/energy-fact-sheet-why-does-russian-oil-and-gas-matter>

IMF (2022). *World economic outlook 2022: War Sets Back the Global Recovery*.

International Energy Agency (2022a). *A 10-Point Plan to Reduce the European Union's Reliance on Russian Natural Gas*. IEA Report.

International Energy Agency (2022b). *A 10-Point Plan to Cut Oil Use*. IEA Report.

Kolaczowski, M. (2022). *How does the war in Ukraine affect oil prices?*. [online], διαθέσιμο στο <https://www.weforum.org/agenda/2022/03/how-does-the-war-in-ukraine-affect-oil-prices/>

Lasse, B. (2022). *Russia's war on Ukraine: Implications for EU energy supply*. EPRS, European Parliamentary Research Service

Meissner, K. (2022). How to sanction international wrongdoing? The design of EU restrictive measures. *The Review of International Organizations*, 1-25.

Olszanski, T. A. (2001). *Ukraine and Russia: mutual relations and the conditions that determine them*. Central European Studies.

Orenstein, M. (2022). *The war's impact on Russia's economy and Ukrainian politics*. [online], διαθέσιμο στο <https://www.fpri.org/article/2022/06/the-wars-impact-on-russias-economy-and-ukrainian-politics/>

Papava, V. (2022). *Cold War vs. Hot War in 2022*. Available at SSRN 4057462

Proedrou, F. (2007). *The EU–Russia Energy Approach under the Prism of Interdependence*. *European Security*, 16(3-4), 329–355

Romanova, T. (2016). *Is Russian Energy Policy towards the EU Only about Geopolitics? The Case of the Third Liberalisation Package*. *Geopolitics*, 21(4), 857–879.

Siddi, M. (2018). The role of power in EU–Russia energy relations: The interplay between markets and geopolitics. *Europe-Asia Studies*, 70(10), 1552-1571.

Sturm, J., & Menzel, K. (2022). *The Simple Economics of Optimal Sanctions: The Case of EU-Russia Oil and Gas Trade*. Available at SSRN 4084754.

Welt, C. (2019). *Ukraine: Background, conflict with Russia, and US policy: Updated September 19, 2019*. Congressional Research Service, R45008.

Welt, C. (2021). *Ukraine: Background, conflict with Russia, and US policy: Updated October 5, 2021*. Congressional Research Service, R45008.

Widuto, A. (2022). *Energy poverty in the EU*. European Parliamentary Research Service